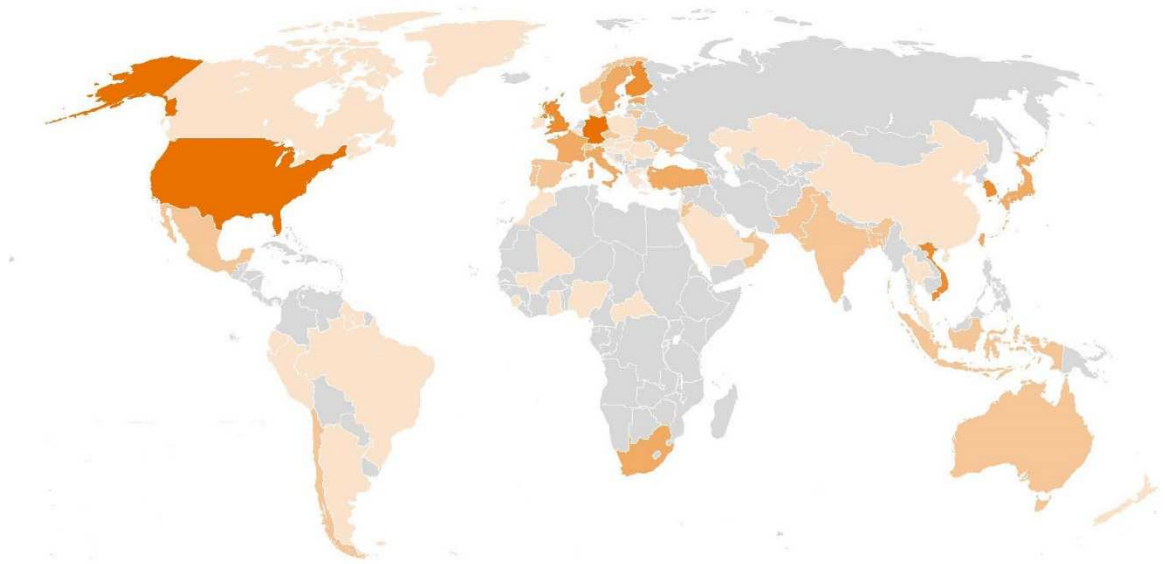

Het Nederlandse wapenexportbeleid in 2018

Rapportage over de uitvoer van militaire goederen
van de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking
en de minister van Buitenlandse Zaken

Juli 2019

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Schets Nederlandse defensie-industrie	4
3. Procedures en uitgangspunten	6
3.1 Procedures	6
3.2 Wijzigingen in 2018.....	7
3.3 Uitgangspunten.....	7
4. Transparantie in het wapenexportbeleid	9
4.1 Handel in militaire goederen	9
4.2 Handel in <i>dual-use</i> goederen	10
4.3 Procedures	10
5. De Nederlandse wapenexport in 2018	11
6. Relevante ontwikkelingen in de Europese Unie	13
6.1 Raadswerkgroep conventionele wapenexport	13
6.2 EU-jaarrapportage inzake wapenexport 2018.....	14
6.3 Raadswerkgroep <i>dual-use</i> goederen	16
7. Ontwikkelingen in het Wassenaar Arrangement.....	17
7.1 Algemeen	17
7.2 Wijzigingen.....	17
8. Ontwikkelingen in overige exportcontroleregimes	18
8.1 Nuclear Suppliers Group (NSG).....	19
8.2 Australia Group (AG).....	20
8.3 Missile Technology Control Regime (MTCR).....	20
9. Wapenbeheersing en regulering internationale wapenhandel	21
9.1 Clustermunitie.....	21
9.2 Landmijnen	22
9.3 Kleine en lichte wapens (SALW).....	22
9.4 Wapenhandelverdrag (<i>Arms Trade Treaty</i>)	24
9.5 VN-Wapenregister en transparantie in wet- en regelgeving.....	25
Bijlage 1: Afgegeven vergunningen uitvoer van militaire goederen	27
Bijlage 2: Ontwikkeling Nederlandse wapenexport 2009 - 2018	30

Bijlage 3: Realisaties onder Algemene Overdrachtsvergunningen	32
Bijlage 4: Doorvoer van militaire goederen.....	34
Bijlage 5: Afgewezen vergunningaanvragen	35
Bijlage 6: Overtollig defensiematerieel.....	37
Bijlage 7: Statistiek <i>dual-use</i> vergunningaanvragen	39
Bijlage 8: Overzicht van communicatie aan de Tweede Kamer	41
8.1 Brieven aan de Tweede Kamer – wapenexportbeleid.....	41
8.2 Beantwoorde schriftelijke vragen – wapenexportbeleid	41
8.3 Brieven aan de Tweede Kamer – <i>dual-use</i> beleid	42
8.4 Beantwoorde schriftelijke vragen – <i>dual-use</i> beleid.....	42
8.5 Brieven versnelde rapportage	42

1. Inleiding

Het voorliggende rapport over het Nederlandse wapenexportbeleid in 2018 is het tweeëntwintigste rapport dat conform de 'Notitie over meer openbaarheid met betrekking tot de rapportage over de uitvoer van militaire goederen' (Kamerstuk 22 054 Nr. 30, 27 februari 1998) is opgesteld. Het rapport bevat:

Inleiding en achtergrond

- een [kenschets](#) van de Nederlandse defensie- en veiligheid gerelateerde industrie;
- een overzicht van de [uitgangspunten](#) en het [instrumentarium](#) van het Nederlandse wapenexportbeleid;

Statistiek export 2018

- een [kwantitatief overzicht](#) van de Nederlandse wapenexport in 2018;

Relevante ontwikkelingen

- Ontwikkelingen op het gebied van [transparantie](#);
- Voor [wapenexportbeleid](#) en [dual-use exportbeleid](#) relevante ontwikkelingen in de EU;
- Wijzigingen t.a.v. het [Wassenaar Arrangement](#);
- Ontwikkelingen in de [overige exportcontroleregimes](#) (*dual-use* goederen);
- Beschrijving van de inspanningen op het terrein van de [wapenbeheersing](#).

Het rapport heeft acht bijlagen:

[Bijlage 1](#) geeft de waarden weer van de verleende exportvergunningen in het jaar 2018 per categorie militaire goederen en per bestemmingsland.

[Bijlage 2](#) geeft de ontwikkeling weer van de Nederlandse wapenexport.

[Bijlage 3](#) geeft een overzicht van de gerapporteerde realisaties onder Algemene Overdrachtsvergunningen NL003, NL004 en NL009.

[Bijlage 4](#) bevat een overzicht van de verstrekte vergunningen voor doorvoer van militaire goederen naar derde landen.

[Bijlage 5](#) vermeldt de door Nederland afgewezen vergunningaanvragen en sondages.

[Bijlage 6](#) biedt een overzicht van het overtollig defensiematerieel dat in 2018 is verkocht.

[Bijlage 7](#) bevat de belangrijkste statistieken m.b.t. de export van *dual-use* goederen, inclusief het overzicht van afgegeven vergunningen met een waarde groter dan € 2 miljoen voor *dual-use* producten met militair eindgebruik.

[Bijlage 8](#) bevat een overzicht van in 2018 aan de Tweede Kamer verstuurd brieven en beantwoording van schriftelijke vragen betreffende het wapenexportbeleid en beleid aangaande *dual-use* goederen. Hieronder vallen ook de brieven waarmee de [Kamer versneld werd genotificeerd](#) over de afgifte van enkele grotere vergunningen.

2. Schets Nederlandse defensie-industrie

De Nederlandse defensie- en veiligheid gerelateerde industrie kenmerkt zich door technologisch hoogwaardige producten, innovatie en hoogopgeleid personeel.

Naast de defensiemarkt bedienen bedrijven en kennisinstellingen in deze sector vaak ook de civiele markt met producten en/of dienstverlening. Daarnaast zijn er bedrijven die zich deels hebben gespecialiseerd in de productie van militair geclassificeerde goederen en daaraan gerelateerde dienstverlening en bedienen een niche op de defensiemarkt. Vanwege de beperkte thuismarkt (Nederland) is de sector sterk gericht op export. Maar liefst 68% van de omzet is afkomstig uit export.

De meest recente kwantitatieve gegevens over het defensie- en veiligheid gerelateerde bedrijfsleven zijn in 2016 op basis van vrijwilligheid door de betrokken bedrijven beschikbaar gesteld in het kader van een studie uitgevoerd door Triarii in opdracht van het ministerie van Economische Zaken, waarover de Tweede Kamer per brief van 28 april 2016 werd geïnformeerd.¹

Tabel 1, Kerngegevens van de Nederlandse defensie- en veiligheid gerelateerde industrie.

Aantal bedrijven	354
Defensie- en veiligheid gerelateerde omzet 2014	€ 4,54 miljard
Defensie- en veiligheid gerelateerde omzet als % van de totale omzet	15%
Defensie- en veiligheid gerelateerde export 2014	€ 3,09 miljard
Aantal defensie- en veiligheid gerelateerde arbeidsplaatsen	24.800
waarvan aantal defensie- en veiligheid gerelateerde R&D-arbeidsplaatsen	7.995

Bron: Triarii 2016

De 354 bedrijven die tot deze industrie worden gerekend, zorgen voor 24.800 arbeidsplaatsen in Nederland. Van deze banen is 32% ten behoeve van onderzoek en ontwikkeling (R&D) en heeft bijna tweederde van de werknemers een opleiding op HBO- of WO-niveau. Voor Nederland als geheel ligt dit percentage op 28%. Vanwege het sterk innovatieve vermogen is de sector van groot economisch belang. De hoogwaardige kennisontwikkeling en productinnovaties leiden ook tot nieuwe economische activiteiten in zowel de militaire als de civiele sector.

Tevens draagt de sector, vanwege de nauwe samenwerking met de verschillende krijgsmachtonderdelen, direct bij aan de operationele inzetbaarheid van de Nederlandse krijgsmacht en daarmee aan het aanzien en de effectiviteit van de Nederlandse inzet bij internationale missies.

Het overheidsbeleid is erop gericht om de Nederlandse defensie- en veiligheid gerelateerde industrie en kennisinstellingen zo te positioneren, dat de sector een hoogwaardige bijdrage aan de Nederlandse veiligheid kan leveren. Om dit te bereiken worden Nederlandse bedrijven

¹ Tweede Kamer, vergaderjaar 2015-2016, 66, 31 125, bijlage 739 187. Een update van deze studie wordt voor de zomer van 2019 verwacht.

rechtstreeks of indirect, indien mogelijk door middel van industriële participatie-opdrachten, betrokken bij nationale militaire aanbestedingen. Hierdoor kan de sector ook op de Europese en internationale markt en in toeleveringsketens competitiever opereren. Dit beleid is beschreven in de Defensie Industrie Strategie (DIS) die in november 2018 aan de Tweede Kamer is aangeboden.² In deze geactualiseerde DIS is ook expliciet aandacht voor een actiever exportbeleid en handelsbevordering. Het kabinet ondersteunt Nederlandse bedrijven – waaronder het mkb en start-ups – bijvoorbeeld bij deelname aan internationale beurzen voor de defensie- en veiligheidsindustrie. Ook het diplomatieke netwerk wordt actiever ingezet voor handelsbevordering. In de context van de Europese initiatieven (EDF, EDAP, PESCO) is dit ook van belang; exportbeleid is van invloed op de toetreding van Nederlandse bedrijven tot internationale consortia. Uiteraard blijft het Nederlandse exportcontrolebeleid onverminderd van kracht en wordt altijd vooraf de afweging gemaakt of er een risico is dat de potentiële handelspartner materieel en kennis gebruikt om mensenrechten te schenden of (regionale) instabiliteit te vergroten.

Omdat de Nederlandse markt te klein is om de aanwezige expertise in stand te houden, wordt internationale samenwerking op het gebied van defensiematerieel gestimuleerd. Zodoende zijn inmiddels commerciële relaties ontstaan, met name met Duitse, Amerikaanse, Britse en Belgische ondernemingen, waarbij ook gezamenlijke verplichtingen worden aangegaan met betrekking tot het onderhoud van systemen en de nalevering van onderdelen.

De exportactiviteiten van de sector worden beschouwd als een noodzakelijke voorwaarde voor de continuïteit van de bestaande kennisbasis. Dat laat onverlet dat in het belang van de internationale rechtsorde en de bevordering van vrede en veiligheid, grenzen moeten worden gesteld aan de exportactiviteiten van de defensie- en veiligheid gerelateerde industrie. Binnen die grenzen mag de Nederlandse industrie, naar het oordeel van het kabinet, voorzien in de legitieme behoefte van andere landen aan defensiematerieel. Rekening houdend met bovengenoemde omstandigheden heeft de Nederlandse defensie- en veiligheid gerelateerde industrie zich steeds meer gespecialiseerd. De ondernemingen met het grootste exportaandeel in hun militaire productie fabriceren voornamelijk technologisch hoogwaardige componenten en subsystemen. Uitzondering hierop is de maritieme sector, die wel nog volledige producten van de tekentafel tot de tewaterlating op zich neemt, en daarmee bijdraagt aan de Nederlandse uitvoer van complete wapensystemen.

De sector bestaat voor het overgrote deel uit kleine en middelgrote ondernemingen die veelal actief zijn in de toeleveringsketens van de grote defensiebedrijven in Europa en de Verenigde Staten. De aan defensie- en veiligheid gerelateerde export is hoger dan de totale waarde van de afgegeven uitvoervergunningen aangezien niet alle goederen en diensten van de Nederlandse sector onder de vergunningplicht vallen.

In 2014 leverde militaire productie en dienstverlening een totale Nederlandse omzet op van naar schatting € 4,54 miljard. Het betreft een aandeel van gemiddeld circa 15% op de totale omzet van de betrokken bedrijven en instituten, die voor het merendeel vooral civiele

² Tweede Kamer, vergaderjaar 2018–2019, 31 125, nr. 92

activiteiten ontplooiën. Er zijn slechts enkele bedrijven die zich vrijwel geheel op de defensiemarkt richten. Van de totale export van de Nederlandse defensie- en veiligheid gerelateerde industrie, dus van zowel vergunningplichtige als niet-vergunningplichtige goederen en diensten samen, wordt circa € 3 miljard als militaire export gekwalificeerd.

3. Procedures en uitgangspunten

3.1 Procedures

Algemeen

Vergunningen voor de uitvoer van militaire goederen worden verstrekt op grond van de Algemene Douanewet en het daarvan afgeleide exportcontrole-instrumentarium. Bedrijven of personen die goederen en technologie willen uitvoeren die op de zgn. Gemeenschappelijke EU-lijst van militaire goederen³ staan, dienen bij de Centrale Dienst voor In- en Uitvoer (CDIU) een aanvraag in voor een uitvoervergunning. De CDIU, onderdeel van de Belastingdienst/Douane Groningen van het ministerie van Financiën, staat voor de verlening van uitvoervergunningen onder beleidstoezicht van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Vergunningen worden afgegeven namens de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Aanvragen voor de uitvoer van militaire goederen naar NAVO- en EU-lidstaten en daarmee gelijkgestelde landen (Australië, Japan, Nieuw-Zeeland en Zwitserland) worden in beginsel door de CDIU afgehandeld op basis van een door Buitenlandse Zaken opgestelde werkinstructie. Uitzonderingen op deze regel zijn Cyprus en Turkije. Aanvragen voor uitvoer naar deze landen worden, evenals de aanvragen voor uitvoer naar alle overige landen, ter besluitvorming voorgelegd aan het ministerie van Buitenlandse Zaken. Voor de toetsing van aanvragen aan de acht criteria vermeld in het EU Gemeenschappelijk Standpunt inzake wapenexport⁴ vraagt de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking een buitenlandpolitiek advies aan de minister van Buitenlandse Zaken. Diens advies neemt bij de besluitvorming over de afgifte van een exportvergunning een centrale plaats in.

Voor de afstoting van overtollig materieel van het ministerie van Defensie is de normale vergunningprocedure van toepassing. Het ministerie van Buitenlandse Zaken toetst dergelijke transacties, net zoals de exporttransacties van het bedrijfsleven, aan de criteria van het wapenexportbeleid. De minister van Defensie licht de Tweede Kamer in voorafgaand aan het tekenen van het verkoopcontract, over de verkoop van overtollige Nederlandse wapensystemen. Wanneer dit om commerciële redenen niet mogelijk is, informeert de minister van Defensie de Kamer direct na tekenen van het verkoopcontract.⁵

Voor de export van *dual-use* goederen (goederen voor tweërlei gebruik) is de vergunningprocedure grotendeels hetzelfde. Het belangrijkste verschil is dat de toetsing van de aanvragen plaatsvindt op basis van de EU *dual-use* verordening i.p.v. het EU Gemeenschappelijk Standpunt inzake wapenexport. Uitzondering hierop zijn *dual-use*

³ http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2017.097.01.0001.01.ENG&toc=OJ:C:2017:097:TOC

⁴ Publicatieblad van de Europese Unie Nr. L 335 van 13-12-2008 vanaf pag.99 (directe link <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:335:0099:0103:nl:PDF>)

⁵ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2007/10/16/verkoop-overtollig-defensiematerieel>

goederen die een conventioneel militair eindgebruik krijgen; die worden eveneens getoetst aan het EU Gemeenschappelijk Standpunt inzake wapenexport.

3.2 Wijzigingen in 2018

Per 27 november 2018 is het zogenaamde *presumption of denial*-beleid uitgebreid naar alle strijdkrachten van de landen die onderdeel uitmaken van de militaire coalitie onder leiding van Saoedi-Arabië die partij is bij het conflict in Jemen. De *presumption of denial* houdt in dat export van militaire goederen naar deze eindgebruikers wordt afgewezen tenzij onomstotelijk vaststaat dat deze goederen niet worden ingezet bij de strijd in Jemen. Het Nederlandse wapenexportbeleid kende reeds zo'n *presumption of denial* voor leveringen aan de luchtmacht en landmacht van Saoedi-Arabië. Per november 2018 is deze uitgebreid naar de Verenigde Arabische Emiraten en Egypte en omvat alle strijdkrachten (dus naast de lucht- en landmacht ook de marine). Aanleiding voor het aangescherpte beleid is de constatering door de *Group of Independent Eminent International and Regional Experts on Yemen* dat de strijdkrachten van de genoemde landen actief bijdragen aan de maritieme blokkade bij de kust van Jemen en daarmee verantwoordelijk gehouden kunnen worden voor de schendingen van humanitair oorlogsrecht die daaruit voortvloeien.⁶

In het verlengde daarvan kan worden gewezen op recente wijzigingen in de Regeling algemene doorvoervergunning NL007 van 5 juli 2012. Deze regeling ziet toe op de doorvoer vanuit bondgenoten (EU-lidstaten, NAVO-bondgenoten plus Australië, Nieuw-Zeeland, Japan en Zwitserland) van de meeste militaire goederen. Vuurwapens, munitie en complete systemen zijn hierbij uitgezonderd. Naar aanleiding van de strijd in Jemen is het Nederlandse wapenexportbeleid al een aantal jaren aangescherpt ten aanzien van bestemmingslanden die actief zijn in dat conflict. In juli 2016 werd de algemene doorvoervergunning NL007 gewijzigd waardoor deze niet meer gebruikt kon worden voor zendingen met als eindbestemming Jemen, Saoedi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten en Qatar. Omdat in de loop der tijd Qatar zich uit het conflict had teruggetrokken en Egypte daarentegen marineschepen voor de kust van Jemen had gestationeerd, is de NL007 in februari 2019 opnieuw aangepast: Qatar werd vervangen door Egypte als een van de algemene doorvoervergunning uitgezonderde bestemming.

3.3 Uitgangspunten

Aanvragen voor uitvoervergunningen van militair materieel worden per geval getoetst aan de acht criteria van het wapenexportbeleid met inachtneming van de aard van het goed, de eindbestemming, de eindgebruiker en het beoogd eindgebruik. Deze acht criteria zijn oorspronkelijk vastgesteld door de Europese Raden van Luxemburg (1991) en Lissabon (1992) en vervolgens opgenomen in een EU-Gedragscode voor de wapenexport (1998). Op 8 december 2008 nam de Raad van de Europese Unie het besluit om de tien jaar eerder tot stand gekomen EU Gedragscode om te zetten in Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie.⁷ De 8 criteria luiden als volgt:

⁶ https://www.ohchr.org/Documents/Countries/YE/A_HRC_39_43_EN.docx

⁷ Publicatieblad van de Europese Unie Nr. L 335 van 13-12-2008 vanaf pag.99 (directe link <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=L:2008:335:0099:0103:nl:PDF>)

1. Naleving van de internationale verplichtingen van de lidstaten van de Gemeenschap, met name door de Veiligheidsraad van Verenigde Naties en de Europese Unie uitgevaardigde sancties, de verdragen inzake non-proliferatie en andere onderwerpen, alsmede andere internationale verplichtingen.
2. Eerbiediging van de rechten van de mens in het land van eindbestemming en naleving van het internationaal humanitair recht door dat land.
3. De interne situatie van het land van eindbestemming ten gevolge van spanningen of gewapende conflicten.
4. Handhaving van vrede, veiligheid en stabiliteit in de regio.
5. De nationale veiligheid van de lidstaten, van de gebieden waarvan één van de lidstaten de buitenlandse betrekkingen behartigt, alsmede van bevriende landen of bondgenoten.
6. Het gedrag van het land van eindbestemming ten opzichte van de internationale gemeenschap, met name de houding ten aanzien van terrorisme, de aard van zijn bondgenootschappen en de eerbiediging van het internationaal recht.
7. Het gevaar dat de goederen een andere dan de opgegeven eindbestemming krijgen, hetzij in het aanschaffende land zelf ofwel via ongewenste heruitvoer.
8. De verenigbaarheid van de wapenexporten met het technische en economische vermogen van het ontvangende land, rekening houdend met de wenselijkheid dat staten met een zo gering mogelijk beslag op mensen en economische middelen voor bewapening, in hun legitieme veiligheids- en defensiebehoeften voorzien.

De kern van het EU Gemeenschappelijk Standpunt inzake wapenexport bestaat uit de toetsing aan de bovengenoemde acht criteria en een mechanisme voor informatie-uitwisseling. Deze informatie-uitwisseling bestaat uit (1) een notificatieplicht aan alle lidstaten wanneer een lidstaat een vergunning afwijst en (2) een consultatieplicht wanneer een lidstaat een in essentie identieke aanvraag in behandeling heeft waarvoor een andere lidstaat eerder een aanvraag heeft afgewezen. Daarnaast hebben lidstaten ook voor tussenhandel, doorvoer, overdracht van niet-tastbare vormen van technologie en vergunningen voor productielicenties afspraken gemaakt in het EU Gemeenschappelijk Standpunt inzake wapenexport.

Albanië, Bosnië en Herzegovina, Canada, Noord-Macedonië, Georgië, IJsland, Montenegro en Noorwegen hebben zich officieel aangesloten bij de criteria en beginselen van het Gemeenschappelijk Standpunt. Noorwegen is in 2017 aangesloten op de COARM online denial database, waarmee het deelneemt aan de uitwisseling van informatie tussen EU-lidstaten over afgewezen vergunningaanvragen en de consultaties via dit systeem.

Nederland past de in VN-, OVSE- en EU-verband afgekondigde wapenembargo's volledig toe. De website van de Rijksoverheid⁸ biedt een actueel overzicht van de nationale sanctieregelingen ter implementatie van VN- en EU- sancties, inclusief wapenembargo's. De EU stelt ook een dergelijk overzicht beschikbaar.⁹ Ter aanvulling op het overzicht op de genoemde websites, dient te worden opgemerkt dat sinds 1992 een OVSE-embargo van

⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/internationale-sancties/documenten/rapporten/2014/04/23/sanctieregelingen-actuele-stand-van-zaken>
⁹ http://eeas.europa.eu/archives/docs/cfsp/sanctions/docs/measure_en.pdf

kracht is m.b.t. "forces engaged in combat in Nagorno-Karabach" (besluit van het Senior Comité – voorloper van de Permanente Raad – van 28 februari 1992).

4. Transparantie in het wapenexportbeleid

4.1 Handel in militaire goederen

Nederland hanteert een grote mate van transparantie over de uit- en doorvoer van strategische goederen en loopt hiermee internationaal voorop. Naast de jaarlijkse rapportage, waaronder dit rapport, publiceert Nederland kerngegevens over alle afgegeven vergunningen voor de uitvoer van militaire en *dual-use* goederen, alsmede kerngegevens over de doorvoer van militaire goederen over Nederlands grondgebied. Laatstgenoemde gegevens zijn ontleend aan de verplichte meldingen over die doorvoer bij de Centrale Dienst voor In- en Uitvoer. Het kabinet heeft op de website van de Rijksoverheid alle links opgenomen naar de verschillende door Nederland opgestelde nationale en internationale rapportages.¹⁰

Het voorliggende rapport over 2018 is de tweeëntwintigste rapportage sinds de notitie van februari 1998 over meer openbaarheid met betrekking tot de rapportage over de uitvoer van militaire goederen (Kamerstuk 22 054 nr. 30). Het gaat uit van de waarde van de afgegeven vergunningen per categorie militaire goederen en per bestemmingsland. Teneinde de inzichtelijkheid van de cijfers verder te vergroten, zijn per land van bestemming de categorieën van goederen nader gespecificeerd. Voorts is informatie opgenomen over de Nederlandse weigeringen tot het verstrekken van een vergunning (zie bijlage 5). Ook zijn de gegevens over verstrekte vergunningen voor doorvoer opgenomen in dit jaarrapport (bijlage 4).

Sinds de jaren '90 publiceert een groeiend aantal landen een nationaal jaarrapport inzake wapenexport¹¹. Binnen deze groep landen behoort Nederland nog steeds tot de top van meest transparante landen. Zo staat Nederland in de *The Small Arms Trade Transparency Barometer 2018* op de tweede plek en had het de hoogste score van alle landen op het onderdeel *comprehensiveness* (reikwijdte van rapportages, waaronder doorvoer, tijdelijke uitvoer, etc.).¹²

Versnelde rapportage aan de Tweede Kamer

Sinds 2012 worden nieuwe vergunningen voor definitieve uitvoer van complete systemen met een waarde boven de € 2 miljoen, bestemd voor andere landen dan Australië, Japan, Nieuw-Zeeland, Zwitserland of een lidstaat van de EU of de NAVO, binnen twee weken na het besluit en voorzien van een toelichting al dan niet vertrouwelijk aan de Kamer genotificeerd. Met betrekking tot verslagjaar 2018 gebeurde dat in drie gevallen. Die brieven zijn opgenomen in bijlage 8.

¹⁰ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/exportcontrole-strategische-goederen/rapportages-dual-use-en-militaire-goederen>

¹¹ SIPRI Yearbook 2015

¹² <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/T-Briefing-Papers/SAS-BP-Transparency-Barometer-2018.pdf>

4.2 Handel in *dual-use* goederen

Tevens is een overzicht opgenomen met de belangrijkste statistieken van de export van *dual-use* goederen buiten de EU. Het betreft o.a. het totaal aantal afgegeven en afgewezen uitvoervergunningen (bijlage 7).

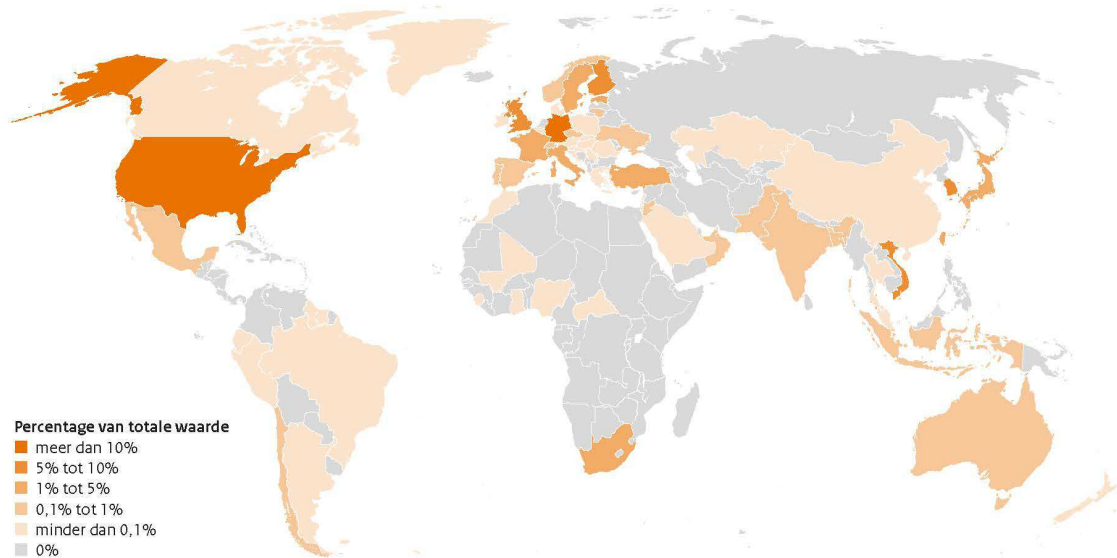
4.3 Procedures

Naast dit rapport over de Nederlandse uitvoer van militaire goederen in 2018, wordt ook op andere wijze informatie verschaft over het wapenexportbeleid. Zo publiceert het ministerie van Buitenlandse Zaken via de website www.rijksoverheid.nl/exportcontrole het '*Handboek Strategische Goederen*'. Dit handboek is bedoeld voor personen, bedrijven en instellingen die in de praktijk met procedures voor de in- en uitvoer van strategische goederen te maken hebben. Het handboek geeft informatie over de doelstellingen van het beleid, de toepasselijke wettelijke regelingen en procedures en allerlei praktische informatie. Het handboek wordt regelmatig herzien in het licht van de (inter)nationale ontwikkelingen.

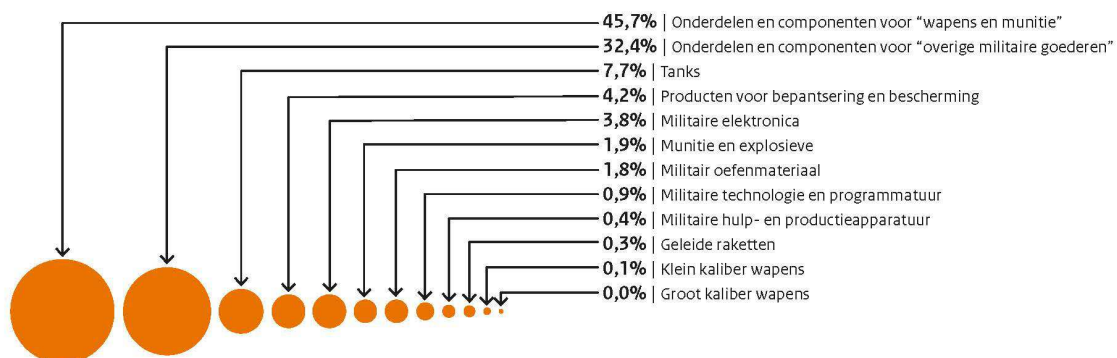
5. De Nederlandse wapenexport in 2018

Vergunningen wapenexport 2018

In 2018 werd voor € 750,93 miljoen aan wapenexportvergunningen afgegeven.

N.B.: Niet-landspecifieke, globale vergunningen voor bondgenoten besloegen 14,4% van het totaal. Deze zijn niet in bovenstaande kaart opgenomen.

Figuur 1, Grafisch overzicht van afgegeven vergunningen naar eindbestemming en categorie goed.

De totale waarde van de afgegeven vergunningen in 2018 bedroeg, afgerond op twee cijfers na de komma, € 750,93 miljoen. Dat is minder dan in het voorgaande jaar, toen de totale waarde uitkwam op € 804,62 miljoen. In onderstaande tabel wordt uiteengezet wat de regionale verdeling is van deze afgegeven vergunningen in 2018. De indeling in regio's volgt de regionale indeling van de jaarrapporten van de EU over wapenexport, die te vinden zijn op de betreffende pagina van de EU-website.¹³

¹³ https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/8472/arms-export-control_en

Tabel 2, Verdeling per regio.

Regio	Waarde afgegeven vergunningen (x mln.)	Percentage (%)
Noord-Afrika	0,05	0,01 %
Sub-Sahara Afrika	20,64	2,75 %
Noord-Amerika	144,07	19,19 %
Centraal Amerika en Caraïben	3,70	0,49 %
Zuid-Amerika	1,76	0,23 %
Centraal Azië	0,02	0,00 %
Noord-Oost Azië	66,84	8,90 %
Zuid-Oost Azië	76,11	10,14 %
Zuid-Azië	7,05	0,94 %
Europese Unie	272,23	36,25 %
Overige Europese landen	36,80	4,90 %
Midden-Oosten	12,02	1,60 %
Oceanië	1,50	0,20 %
Overig EU/NAVO+	108,12	14,40 %
< €10.000,-	0,02	0,00 %
Totaal	750,93	100,00 %

Op de eerste plaats in de top 5 van landen van eindbestemming met de grootste vergunningwaarden staat de VS (ruim € 143 miljoen) met vooral vergunningen voor toeleveranties aan de producenten van militaire vliegtuigen.

Op de tweede plaats volgt Duitsland (ruim € 122 miljoen). Het gaat hierbij vaak om toeleveranties van onderdelen en componenten voor de Duitse producenten van militaire voertuigen.

Op de derde plaats komt de verzamelpost EU/NAVO+ (ruim € 108 miljoen). Onder deze post vallen globale vergunningen die het toestaan om componenten van (vooral) militaire vliegtuigen of militaire voertuigen te leveren aan meerdere bondgenoten, meer in het bijzonder EU-lidstaten, NAVO-bondgenoten, alsook aan Australië, Nieuw-Zeeland, Japan en Zwitserland.

Op de vierde plaats komt Vietnam (ruim € 66 miljoen). Het gaat hierbij om het leveren van het ontwerp, de engineering en delen voor een viertal lokaal te bouwen middelgrote (42m.) patrouillevaartuigen voor de Vietnamese kustwacht en om het leveren van het ontwerp, de engineering en delen voor een lokaal te bouwen groter (93m.) schip voor de Vietnamese marine. Dat schip zal vooral worden ingezet ter ondersteuning van de onderzeebootdienst maar ook hydrografische en oceanografische taken moeten kunnen vervullen.

Op plaats vijf komt Zuid-Korea (ruim € 45 miljoen) hetgeen vrijwel volledig gerelateerd is aan de levering van delen voor het groot onderhoud van radar- en C3-systemen die eerder voor de fregatten van de Zuid-Koreaanse marine geleverd werden.

De Nederlandse uitvoer van militaire goederen bestond in 2018 voor 87% uit componenten. Er werden dat jaar echter ook vergunningen afgegeven voor systeemleveranties met als land van eindbestemming een niet-bondgenoot, te weten een radar- en C3-systeem voor een fregat van de Egyptische marine (ruim € 9,5 miljoen)¹⁴, een brandstofbevoorradingssysteem voor een bevoorradingsschip van de Indonesische marine (ruim € 2,2 miljoen) en elektro-optische systemen en communicatieapparatuur voor een eerder geleverd patrouillevaartuig van de Mexicaanse marine (ruim € 3,7 miljoen). Over deze systeemleveranties is versneld gerapporteerd aan de Tweede Kamer. De betreffende rapportagebrieven zijn opgenomen in bijlage 8.

De vergunningwaarde voor de uitvoer van militaire goederen vormde iets meer dan 0,15% van de totale waarde van de Nederlandse uitvoer van goederen in 2018 (€ 495,87 miljard). Voor de internationale vergelijking van dit percentage is het van belang te weten dat in Nederland niet alleen de uitvoer van het Nederlandse bedrijfsleven vergunningplichtig is, maar dat de overheid zelf ook een vergunning voor de uitvoer van militaire goederen moet aanvragen. Alleen het eigen materieel van Nederlandse legeronderdelen dat voor oefeningen of internationale operaties naar het buitenland gaat, is uitgezonderd van de uitvoervergunningplicht. Afstoting van Nederlands defensiematerieel aan derde landen is – anders dan in sommige andere landen – dus wel opgenomen in de cijfers.

6. Relevante ontwikkelingen in de Europese Unie

6.1 Raadswerkgroep conventionele wapenexport

EU-samenwerking inzake exportcontrole op conventionele wapens vindt hoofdzakelijk plaats in de Raadswerkgroep conventionele wapenexport, COARM. Namens Nederland nemen vertegenwoordigers van het ministerie van Buitenlandse Zaken deel aan COARM-vergaderingen. In COARM wisselen de lidstaten in het kader van het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid (GVDB) van de EU informatie uit over hun wapenexportbeleid en trachten zij dit beleid en de daarop betrekking hebbende procedures beter op elkaar af te stemmen. Hiermee wordt gezorgd voor een afgestemd beleid en wordt gestreefd naar de creatie van een *level playing field*. De basis hiervoor is het EU-Gemeenschappelijk Standpunt (GS), dat op 8 december 2008 door de Raad werd vastgesteld.¹⁵

¹⁴ Deze vergunning aan de Egyptische marine dateert uit mei 2018, dus voordat de *presumption of denial* is ingevoerd.

¹⁵ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:335:0099:0103:nl:PDF>

De vergaderingen van COARM in 2018 richtten zich onder andere op de voorbereiding van de vierde *Conference of States Parties* (20-24 augustus 2018, Tokyo) van het Wereldwapenhandelsverdrag (*Arms Trade Treaty*). Daarnaast zijn, zoals in voorgaande jaren, verschillende specifieke bestemmingen in de COARM besproken, waarbij Nederland actief heeft bijgedragen aan de uitwisseling van informatie om daarmee bij te dragen aan meer convergerend exportbeleid. Nederland is sterk voorstander van verdere harmonisatie, zolang dit niet tot een *race to the bottom* maar juist tot een *race to the top* leidt.

Eveneens is in 2018 de start gemaakt van de herziening van de implementatie van het EU Gemeenschappelijk Standpunt inzake wapenexport: *re-assessment of the implementation of Common Position 2008/944/CFSP (hereafter Common Position) and the fulfilment of its objectives*. Nederland vervult hierbij een actieve rol en is voorzitter van één van de vier werkgroepen ter ondersteuning van het herzieningsproces. Vanwege de vertrouwelijke aard van de besprekingen in COARM kunnen geen inhoudelijke mededelingen worden gedaan over de onderhandelingen. Wel kan in het algemeen gesteld worden dat de meeste EU-lidstaten tevreden zijn met het huidige EU Gemeenschappelijk Standpunt inzake wapenexport en dat het animo om dit standpunt verder te ontwikkelen en de implementatie daarvan verder te harmoniseren zeer beperkt is. Daarom probeert Nederland in te zetten op kleine en haalbare stappen, gericht op transparantie en harmonisatie. De verwachting is dat de herziening in 2019 zal worden afgerond.

6.2 EU-jaarrapportage inzake wapenexport 2018

Op 14 december 2018 is het 20^e EU-jaarrapport gepubliceerd¹⁶, waarin verslag wordt gedaan van de in COARM besproken onderwerpen. Het rapport bevat daarnaast gedetailleerde, statistische informatie over de uitvoer van militair materieel door de EU-lidstaten in 2017.¹⁷ Het blijft een uitdaging om de rapportage van alle 28 lidstaten op tijd af te ronden. Alhoewel er enige voortgang is geboekt op dit front, zal Nederland zich blijven inzetten voor volledige en tijdige publicatie.

In het rapport zijn per land van bestemming gegevens opgenomen over de uitvoerende EU-lidstaat, de aantallen afgegeven vergunningen, de waarde van de afgegeven vergunningen en afgewezen vergunningaanvragen. De gegevens zijn opgesplitst per categorie van de Gemeenschappelijke EU-lijst van militaire goederen. Daarnaast wordt deze informatie ook weergegeven per regio en wereldwijd.

Aangezien er regelmatig vragen zijn over exporten t.b.v. internationale missies (VN-missies) in landen die onder embargo staan, zijn in het EU-jaarrapport ook separate tabellen opgenomen met overzichten van leveranties aan internationale missies. In het rapport staat tenslotte het aantal toegekende en afgewezen vergunningen voor tussenhandeldiensten (*brokering*) en het aantal door EU-partners gevoerde consultaties.

In totaal is voor **€ 191,5 miljard** aan wapenexportvergunningen afgegeven door EU-lidstaten in 2017. Frankrijk was de grootste exporteur met € 102,2 miljard. Hierbij moet echter worden opgemerkt dat Frankrijk in 2014 het vergunningensysteem heeft aangepast

¹⁶ [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG0214\(01\)&qid=1518776916646&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG0214(01)&qid=1518776916646&from=EN)

¹⁷ Het EU-jaarrapport gaat in tegenstelling tot deze rapportage niet over het jaar 2018.

waardoor vergunningen voor *potentiële* orders ook worden meegenomen in het totaal. Dit cijfer is dus zeer waarschijnlijk een overschatting, de daadwerkelijke contractwaarde (waar in Nederland vergunningen voor worden afgegeven) zal lager liggen.

Nederland staat met € 805 miljoen in 2017 op plek 10 van de Europese Unie. De onderstaande tabel geeft een totaaloverzicht per land van de afgegeven vergunningenwaarde in 2017 alsmede het percentage van het EU-totaal. Hierbij zij opgemerkt dat er geen data beschikbaar is van Griekenland.

Tabel 3, Europese wapenexport in 2017

Land	Waarde afgegeven vergunningen	Percentage (%)
Frankrijk	€ 102.223.647.198	65,41%
Spanje	€ 21.084.955.725	13,49%
Italië	€ 9.513.881.629	6,09%
Verenigd Koninkrijk	€ 7.549.091.796	4,83%
Duitsland	€ 6.242.333.086	3,99%
Oostenrijk	€ 2.005.521.299	1,28%
Bulgarije	€ 1.389.199.340	0,89%
Polen	€ 1.081.220.260	0,69%
Zweden	€ 862.867.492	0,55%
Nederland	€ 804.623.543	0,51%
België	€ 740.536.874	0,47%
Hongarije	€ 584.332.596	0,37%
Tsjechië	€ 509.342.816	0,33%
Kroatië	€ 453.231.892	0,29%
Roemenië	€ 264.153.520	0,17%
Slowakije	€ 228.862.569	0,15%
Denemarken	€ 205.438.720	0,13%
Finland	€ 196.309.634	0,13%
Letland	€ 88.938.736	0,06%
Estland	€ 64.207.840	0,04%
Litouwen	€ 60.160.811	0,04%
Portugal	€ 59.394.303	0,04%
Slovenië	€ 50.907.034	0,03%
Ierland	€ 24.948.722	0,02%
Luxemburg	€ 2.202.199	0,00%
Malta	€ 545.877	0,00%
Cyprus	€ 231.549	0,00%
Totaal	€ 191.452.300.122	

Uit het jaarrapport van de EU blijkt verder dat door EU-lidstaten in totaal 39.639 vergunningen zijn afgegeven en dat 314 vergunningsaanvragen zijn afgewezen en genotificeerd. Dit aantal afgewezen vergunningen is vergelijkbaar met 2016 (318). Het aantal consultaties over afgewezen vergunningen tussen EU-lidstaten kwam uit op 137.

In 2017 is Nederland betrokken geweest bij in totaal 39 consultaties. Dertien consultaties waren door Nederland geïnitieerd en Nederland is zesentwintig keer door andere lidstaten geconsulteerd.

6.3 Raadswerkgroep *dual-use* goederen

De Europese Commissie heeft op 28 september 2016 een voorstel gepubliceerd voor de herziening van de *dual-use* verordening. De *Dual-Use* Raadswerkgroep is daarop begonnen met de discussies over het voorstel. In 2017 is een eerste doorloop van artikelen afgerond waarna in 2018 per thema dieper is ingegaan op de concrete teksten.

Nederland steunt de algemene gedachte achter het voorstel van de Commissie om de *dual-use* verordening te moderniseren. Meer specifiek steunt Nederland de uitbreiding van exportcontrole op cybersurveillance goederen in het kader van mensenrechtenbescherming. Ook kijkt Nederland kritisch naar de praktische toepasbaarheid en uitvoerbaarheid van de verschillende onderdelen van het voorstel, verstoring van het wereldwijd gelijke speelveld en het beperken van de administratieve lasten voor het bedrijfsleven en de overheid.

De onderhandelingen in de Raad over de herziening van de *dual-use* verordening zijn in 2018 langzaam verlopen. Grootste discussiepunt was voornoemde controle van cybersurveillance technologie. In de Raad is in 2018, onder voorzitterschap van Oostenrijk, een tweedeling zichtbaar geworden tussen de lidstaten, die de controle van cybersurveillance technologie in relatie tot mensenrechten steunen en lidstaten die menen dat dit onderwerp op nationaal niveau aangepakt moet worden. In december 2018 is gebleken dat een gekwalificeerde meerderheid voor het onder controle brengen van cyber surveillance (nog) niet kon worden behaald om tot een Raadspositie te komen.

Gelet op deze langdurige patstelling in de Raad en de gedeelde verantwoordelijkheid van de lidstaten om tot een gemeenschappelijk standpunt te komen, is de Raad in juni 2019 een mandaat overeengekomen tot onderhandeling met het Europese Parlement. In tegenstelling tot het voorstel van de Commissie, is er geen benodigde meerderheid in de Raad gevonden om te voorzien in exportcontrole op cybersurveillance technologie via de *dual-use* verordening. Nederland heeft zich hier zowel in de Raad als bilateraal actief voor ingezet en betreurt dat er op dit moment onvoldoende draagvlak voor is in de Raad. Nederland zal zich er voor inzetten dat het onderwerp in de toekomst op de agenda blijft.

Met het mandaat beoogt de Raad wijzigingen aan te brengen in het EU-exportcontrolesysteem die noodzakelijk zijn in het licht van veranderende technologische, economische en politieke omstandigheden. Daarnaast beoogt de Raad met het mandaat de

huidige regels van de *dual-use* verordening te vereenvoudigen en verbeteren. Ten slotte ziet het mandaat op een verdere optimalisatie van de EU-vergunningsstructuur.

Het mandaat ziet in het bijzonder op:

- verdere harmonisatie van de vergunningsprocedure, door de introductie van een aantal nieuwe algemene EU-exportvergunningen; en
- harmonisatie van de controle op het leveren van de technische bijstand.

7. Ontwikkelingen in het Wassenaar Arrangement

7.1 Algemeen

Het thema wapenexport wordt in breder multilateraal verband besproken in het “Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual Use Goods and Technologies” (WA). Aan dit forum, dat zijn naam ontleent aan de plaats waar in 1995 onder Nederlands voorzitterschap de onderhandelingen over de oprichting van het arrangement werden gevoerd, namen in het verslagjaar 42 landen deel, waaronder de VS, Rusland en op Cyprus na alle EU-lidstaten¹⁸. Deze landen vertegenwoordigen volgens schattingen tezamen meer dan 90% van de werelduitvoer van militaire goederen.

Doel van het WA (zoals geformuleerd in de zgn. *Initial Elements*¹⁹) is het leveren van een bijdrage aan de regionale en internationale veiligheid en stabiliteit. Het middel hiertoe is de regelmatige onderlinge rapportage inzake de uitvoer naar derde landen van wapens en van goederen die voor militaire doeleinden kunnen worden gebruikt. Dit moet leiden tot meer kennis en verantwoordelijkheidsbesef bij de nationale toetsing van aanvragen voor uitvoervergunningen van deze goederen. Immers, meer informatie betekent dat de deelnemende landen beter kunnen beoordelen of er sprake is van destabiliserende accumulatie van militaire middelen in bepaalde landen of regio's. In dat geval zouden de deelnemende landen terughoudender moeten worden met het afgeven van vergunningen op dergelijke bestemmingen.

Het Wassenaar Arrangement kent een lijst van *dual-use* goederen die voor Nederland via de Europese *Dual-Use* Verordening van toepassing wordt, en een lijst militaire goederen die geacht worden aan exportcontrole te zijn onderworpen. Iedere herziening van de WA-lijst leidt tot een aanpassing van de EU-lijst van militaire goederen en de controlelijst van de *Dual-Use* Verordening. Waar het de Nederlandse exportcontrole op militaire goederen betreft, wordt in de Uitvoeringsregeling strategische goederen direct verwezen naar de meest recente EU-lijst van militaire goederen. Hetzelfde geldt voor de exportcontrole op *dual-use* goederen.

7.2 Wijzigingen

Ook in 2018 is in de Expert Group van het Wassenaar Arrangement – in lijn met zijn mandaat en met het oog op effectiviteit en draagvlak – het reguliere overleg doorgezet over actualisering van de lijst van gecontroleerde goederen, zowel *dual-use* als militair. In het kader van dit proces is gesproken over opname van diverse (opkomende) relevante

¹⁸ In 2018 is alleen Cyprus vanwege Turkse bezwaren nog geen partij.

¹⁹ De *Initial Elements* zijn te vinden op de website van het Wassenaar Arrangement: www.wassenaar.org

technologieën met militaire potentie en over verwijdering van niet langer kritische dan wel breed verkrijgbare technologieën²⁰. Ook *scope*-neutrale verduidelijkingen van controleteksten zijn aan bod geweest. De resultaten - diverse wijzigingen over de breedte van de gecontroleerde categorieën²¹ - zijn in december van 2018 aan de Plenaire Vergadering voorgelegd, waar ze zijn aangenomen.

Zowel in de vertrouwelijke General Working Group sessies gedurende het jaar als in de afsluitende Plenaire Vergadering werd veel tijd en aandacht besteed aan de situatie in het oosten van Oekraïne, maar door de daarbij behorende tegenstellingen tussen WA-deelnemers kon daarover niets in een Openbare Verklaring worden opgenomen en kwam deze zelfs helemaal te vervallen. Uiteindelijk stelt het vervangende *'Statement issued by the Plenary Chair'* slechts dat *"Participating States continued to exchange information on transfers and dual-use goods and to assess the risks associated with illicit arms flows to specific geographic regions of concern, including areas of conflict."*

Meer informatie over de "best practices guidelines", de uitgangspunten, doeleinden en actuele ontwikkelingen van het WA, alsook de teksten van de openbare documenten, is te vinden op de website www.wassenaar.org.

8. Ontwikkelingen in overige exportcontroleregimes

In deze paragraaf wordt kort ingegaan op de belangrijkste ontwikkelingen in de relevante exportcontroleregimes voor *dual-use* goederen.

Nederland is aangesloten bij de internationale exportcontroleregimes en speelt daarin al jarenlang een actieve rol. Op het gebied van non-proliferatie zijn dit de Australia Group (AG) en de Nuclear Suppliers Group (NSG) die zich respectievelijk richten op biologische/chemische wapens en op kernwapens, en het Missile Technology Control Regime (MTCR) dat zich richt op de overbrengingsmiddelen daarvoor (ballistische raketten en onbemande vliegtuigen). De bij deze regimes aangesloten landen maken afspraken over exportcontrolebeleid en wisselen informatie uit over programma's voor massavernietigingswapens en overbrengingsmiddelen daarvoor in zogenaamde landen van zorg. Ook delen de landen ervaringen over handhaving met elkaar. Daarnaast hebben de aangesloten landen in de respectievelijke regimes controlelijsten opgesteld voor een reeks van componenten, productietechnologie, materialen, software en technologie die alleen met een vergunning mogen worden uitgevoerd (de zogenaamde regulier-vergunningplichtige goederen). Deze lijsten worden regelmatig herzien zodat ze blijven aansluiten op actuele technologische ontwikkelingen. Onderwerpen die in ieder exportcontroleregime aan de orde zijn geweest, zijn *brokering* (tussenhandel) en *transit* (doorvoer). Mede op basis van resolutie 1540 van de VN-Veiligheidsraad – die een verbod invoerde op steun aan zogenaamde *Non-State Actors* (bijvoorbeeld terroristische organisaties) bij het bekomen,

²⁰ De bredere inzet van het kabinet ten aanzien van het gebruik van nieuwe technologieën als (onderdeel van) wapensystemen staat omschreven in de Kamerbrief over dit onderwerp van 13 mei 2019 (Kamerstuk 33 694, nr. 45).

²¹ Zo zijn bijvoorbeeld quantum-resistente cryptografiealgoritmen, luchtlanceringsplatforms voor ruimtelanceervoertuigen, elektromagnetische puls (EMP) -bestendige software en explosieven toegevoegd aan de controlelijst. Zie ook https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/wa_plm_2018_chair_statement_2018_plenary_6_dec_0.pdf

bouwen, ontwikkelen, verplaatsen of gebruiken van nucleaire, chemische en biologische wapens – moeten landen over effectieve exportcontrole beschikken, waaronder controle op doorvoer en tussenhandel. Europese lidstaten hebben deze verplichtingen geïmplementeerd in de *dual-use* verordening van 2009. Daarnaast wordt in de verschillende regimes ook gesproken over de mogelijke toetreding van nieuwe leden en over unilaterale naleving van richtsnoeren en goederenlijsten door niet-partnerlanden.

8.1 Nuclear Suppliers Group (NSG)

De NSG is een groep van 48 *nuclear supplier states*, die allen (potentieel) export hebben van goederen en technologie, toepasbaar in de productieketen van kernwapens. De groep beoogt de proliferatie van kernwapens tegen te gaan door de controle op export van nucleaire en daaraan gerelateerde goederen en technologie, zonder onnodig de (ontwikkeling van) civiele toepassingen hiervan te hinderen.

Tijdens de plenaire vergadering in Jūrmala (Letland) in juni 2018 heeft de NSG onder andere gesproken over de wereldwijde ontwikkelingen en uitdagingen, waaronder de situatie in Noord-Korea en Iran. Er werd gesproken over de lidmaatschapsaanvragen van India en Pakistan. India heeft in mei 2016 een lidmaatschapsaanvraag ingediend voor de NSG en hoopte op een snelle toetreding, maar een algemene discussie over NSG deelname van non-NPT staten heeft nog niet tot een consensuspositie geleid. Deze discussie zal in 2019 verder gevoerd worden. Nederland is voorstander van Indiaas lidmaatschap van de NSG, maar heeft ook kenbaar gemaakt Indiaas commitment aan de beginselen van non-proliferatie te willen zien. Ook de nucleaire samenwerking tussen China en Pakistan werd opnieuw besproken.

De NSG Guidelines en Controlelijst werd op een aantal punten aangepast. Ook in 2018 bleef de vertrouwelijkheid van besprekingen binnen de NSG een onderwerp van gesprek en werd dit vastgelegd in de *confidentiality guidelines*. Voorts was er naast de *outreach* naar andere landen om bekendheid met en *adherence* aan de NSG te bewerkstelligen, ook aandacht voor *outreach* naar bedrijfsleven en academische wereld.

Het Letse voorzitterschap is in 2019 overgedragen aan Kazachstan.

8.2 Australia Group (AG)

De Australië Groep (AG) is een internationaal exportcontrole regime waarvan de leden tot doel hebben ervoor te zorgen dat de legitieme handel in goederen en technologie voor tweërlei gebruik niet wordt gebruikt voor de productie van chemische of biologische wapens. Dit doen zij door middel van gecoördineerde uitvoercontroles, uitwisseling van informatie en voorlichting. In 2018 kwamen de leden tweemaal bijeen, eenmaal in Londen en eenmaal in Parijs. Tijdens de bijeenkomst in Londen werd aansluitend een dialoog georganiseerd met niet-leden uit Afrika om ervaringen uit te wisselen over exportcontrole.

In januari 2018 verwelkomde de AG India als 43ste lid van het exportcontroleregime.

Verder hebben de AG-leden hun ernstige bezorgdheid en ongerustheid geuit over de heropleving van het gebruik van chemische wapens - in strijd met de internationale wetten en normen die het gebruik van deze afschuwelijke wapens verbieden. Daarbij riepen de leden Syrië in een verklaring op om het gebruik van Chemische wapens te stoppen en zich volledig te committeren aan de verplichtingen van het Chemisch Wapenverdrag. Ook spraken de AG-leden hun bezorgdheid uit over de aanval met een zenuwgas in maart 2018 in het Verenigd Koninkrijk. De AG-leden veroordeelden eveneens het gebruik van zenuwgas bij een moord op een Noord-Koreaans in Maleisië in februari 2017.

Tegelijkertijd verwelkomden de AG-leden de speciale sessie van de *Conference of States Parties* van de OPCW eind juni in Den Haag om additionele en sterkere maatregelen te bediscussiëren teneinde het chemisch wapenverdrag te versterken en het mandaat van het technische secretariaat uit te breiden. De AG-leden spraken hun steun en waardering uit voor het onafhankelijke en onpartijdige werk van de OPCW.

Tijdens de plenaire vergadering in Parijs was er een briefing over het *International Partnership Against Impunity for the Use of Chemical Weapons*. Landen die hiervan nog geen lid waren werden opgeroepen om alsnog deel te nemen.

8.3 Missile Technology Control Regime (MTCR)

Het MTCR²² bestrijdt de verspreiding van overbrengingsmiddelen voor massavernietigingswapens, zoals ballistische raketten, onbemande vliegtuigen (*Unmanned Aerial Vehicles* – UAV's) en kruisraketten. Aangesloten landen voeren een gezamenlijke beleidslijn en hanteren een gezamenlijk overeengekomen controlelijst met goederen die onder exportcontrole zijn gesteld. Deze lijst, ook wel de Annex genoemd, wordt regelmatig herzien, de laatste keer in november 2018.

De MTCR Annex is de wereldwijde standaard op het gebied van exportcontrole van rakettechnologie, en wordt niet alleen door de aangesloten landen gehanteerd, maar ook door internationale organisaties zoals de VN. Waar het MTCR zich in het verleden bijna

²² www.mtcr.info

uitsluitend richtte op raketprogramma's van landen, heeft dit regime er in de afgelopen jaren een dimensie bijgekregen met de groeiende dreiging van terroristische organisaties zoals IS.

Het regime werd in 1987 opgericht door de toenmalige G7 (Canada, Duitsland, Frankrijk, Italië, Japan, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten) om de verspreiding van rakettechnologie tegen te gaan in een periode waarin verschillende landen in het Midden- en Verre Oosten en Zuid-Azië een eigen raketcapaciteit probeerden op te bouwen. Hierbij richtte het MTCR zich initieel op ballistische raketten als overbrengingsmiddel voor nucleaire wapens, wat de oorsprong is van de nog altijd gehanteerde limieten van bereik (300 km) en lading (500 kg). Sinds 1992 vallen alle onbemande overbrengingsmiddelen voor alle typen massavernietigingswapens onder de reikwijdte van het MTCR. Nederland speelt een actieve rol binnen het MTCR, zowel op beleidsniveau als binnen de expertgroepen van het regime. Sinds de oprichting is het MTCR uitgebreid tot 35 aangesloten landen, en is er sinds 2014 ook een categorie landen die officieel hebben verklaard de richtlijnen en Annex na te leven (de zogenaamde '*adherents*'). Op dit moment zijn dat Estland en Letland. Nieuw-Zeeland zal in oktober 2019 het MTCR-voorzitterschap op zich nemen.

9. Wapenbeheersing en regulering internationale wapenhandel

Op het gebied van wapenbeheersing spelen diverse onderwerpen die relevant zijn voor het wapenexportbeleid.

9.1 Clustermunitie

Nederland heeft op 23 februari 2011 het Verdrag inzake Clustermunitie (CCM) geratificeerd, waarmee het op 1 augustus 2011 voor ons land in werking is getreden. Per maart 2018 zijn 103 staten partij bij het Verdrag en hebben 17 andere landen het Verdrag getekend maar nog niet geratificeerd. Sinds 1 januari 2013 geldt in Nederland bovendien een verbod op directe investeringen door financiële instellingen in clustermunitie.²³

De Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties (SGVN) en de president van het Internationale Rode Kruis hebben het verdrag omschreven als een nieuwe standaard in het humanitair oorlogsrecht. Het Nederlandse kabinet sluit zich hierbij aan en zet zich in om ratificatie en implementatie van het Verdrag te bevorderen. Zo is Nederland sinds september 2018 co-coördinator voor Internationale Samenwerking en Assistentie. Nederland zal deze functie tot en met de Tweede Toetsingsconferentie in 2020 bekleden.

Verder probeert Nederland andere landen te betrekken bij het Verdrag en draagt het bij aan het versterken van de norm van niet-gebruik van clustermunitie. Dit doet Nederland onder meer in multilaterale fora, zoals tijdens de Algemene Vergadering van de VN. Tevens heeft Nederland tijdens bijeenkomsten van het Clustermunitieverdrag gebruik van clustermunitie

²³ <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2012/03/21/kamerbrief-over-uitwerking-van-het-verbod-op-directe-investeringen-in-clustermunitie.html>

in Syrië veroordeeld, en aandacht gevraagd voor berichten over gebruik van clustermunities in Libië, Oekraïne, Sudan en Jemen.

9.2 Landmijnen

Middels het Humanitaire Ontmijningsprogramma 2016-2020 financierde Nederland in 2018 drie non-gouvernementele organisaties: *Mines Advisory Group, the Halo Trust en Danish Church Aid*. Deze drie organisaties voeren activiteiten uit in 14 verschillende landen en een gebied onder het huidige programma. Het gaat om de landen Afghanistan, Colombia, Democratische Republiek Congo, Irak, Kosovo, Libanon, Libië, Mali, Somalië, Zuid Soedan, Syrië, Jemen en Oekraïne en de Palestijnse Gebieden. Daarnaast levert Nederland een jaarlijkse bijdrage aan het *Voluntary Trust Fund* van UNMAS. Tevens werd er een eenmalige bijdrage geleverd van EUR 3 miljoen aan UNMAS Afghanistan. In 2018 werd bijna EUR 16 miljoen besteed aan ontmijningsprojecten wereldwijd via financiering van humanitaire ontmijnings-NGO's en UNMAS. Nederland blijft daarmee één van de grootste donoren wereldwijd. In 2018 is dankzij de bijdrages van Nederland ruim 18 miljoen vierkante meter land ontruimd van explosieve oorlogsresten.

Ook in het multilaterale proces zet Nederland zich actief in. Zo was Nederland (samen met Zwitserland (voorzitter), Chili en Colombia) in 2018 onderdeel van de *Committee on Article 5 Implementation* onder het Verdrag inzake het verbod van het gebruik, de aanleg van voorraden, de productie en de overdracht van anti-personeelsmijnen en inzake de vernietiging van deze wapens. Doel van deze commissie is ervoor zorgen dat statenpartijen hun verdragsverplichtingen, zoals vastgelegd in artikel 5, t.a.v. het ruimen van anti-personeelsmijnen en *mine risk education* nakomen. In dat kader behandelt dit comité verzoeken tot verlenging van de ruimingsdeadline die statenpartijen met ruimingsverplichtingen moeten indienen. Nederland heeft in de commissie ingezet op het verduidelijken van de definities van (anti-personeels) landmijnen onder het verdrag, zodat nieuwe ontwikkelingen (een toename in het aantal geïmproviseerde anti-personeelsmijnen) mee worden genomen. Vanaf 2019 is Nederland voorzitter van deze commissie. De inzet van Nederland als voorzitter is het zorgen voor een gedegen afhandeling van de verlengingsverzoeken van zeven landen waarvan de ruimingsdeadline in 2020 verloopt, werken aan de verdere verduidelijking van de verplichtingen onder artikel 5 en goede samenwerking met overige commissies onder het verdrag. Overige leden van deze commissie zijn: Colombia, Oostenrijk en Canada.

9.3 Kleine en lichte wapens (SALW)

Nederland zet zich onverminderd in om de ongecontroleerde verspreiding van kleine en lichte wapens (*small arms and light weapons, SALW*) en daaraan gerelateerde munitie tegen te gaan. De Nederlandse inzet heeft ten doel om het aantal slachtoffers van gewapend geweld, gewapende conflicten en criminaliteit te verminderen. Daarmee draagt het bij aan veiligheid en stabiliteit als voorwaarde voor duurzame ontwikkeling en het bereiken van de doelstellingen op het gebied van armoedebestrijding.

De aanpak van de problematiek omtrent kleine wapens is een belangrijk onderwerp binnen het wapenbeheersingsterrein. De afgelopen jaren hebben voornamelijk in het teken gestaan van enerzijds ontwikkelingen op het multilaterale vlak (de aanname van het Wapenhandelverdrag (*Arms Trade Treaty*) is hier een voorbeeld van), en anderzijds het inbedden van deze problematiek in bredere veiligheidsprogramma's waarbij de veiligheid van burgers centraal staat.

Er zijn tal van internationale en regionale afspraken uit de multilaterale inspanningen voortgekomen, zoals het overkoepelende "VN-Actieprogramma voor kleine wapens" (2001), en de *Geneva Declaration on Armed Violence and Development* (2006). Nederland heeft ook in 2018 een actieve rol gespeeld om deze afspraken verder uit te werken en te concretiseren. Hierbij is nauw samengewerkt met (lokale) NGO's en onderzoeksorganisaties in bijvoorbeeld Libië.

VN-Actieprogramma

Op grond van het VN-Actieprogramma zijn staten gehouden om zich op nationaal, regionaal en internationaal niveau actief in te zetten op het gebied van de problematiek van kleine wapens. Hieronder vallen onder meer de ontwikkeling en implementatie van wapenwetgeving, de vernietiging en veilige opslag van (overtollige) wapens en munitie, een verbeterde samenwerking tussen staten – o.a. bij het identificeren en traceren van illegale wapens – en het assisteren en ondersteunen van landen en regio's die over onvoldoende capaciteit beschikken om de maatregelen zoals genoemd in het VN-Actieprogramma te implementeren.

In juni 2018 vond de vijfjaarlijkse toetsingsconferentie van het actieprogramma plaats. Tijdens de twee weken van onderhandelingen zijn er afspraken gemaakt die ervoor zorgen dat het actieprogramma ook in de huidige tijdsgeest relevant en effectief kan zijn. Het herziene actieplan bevat onder andere een explicietere erkenning van de uitdagingen die voortvloeien uit de groei van het wapengebruik door niet-statelijke actoren zoals terroristen of transnationaal-opererende criminele organisaties die moeilijk te traceren en te reguleren zijn. Daarnaast is er sinds 2001 veel meer kennis over de verschillende gevolgen van wapeninzet voor mannen, vrouwen, jongens en meisjes; daarom is nu afgesproken dat landen in hun wapenwetgeving en in de uitvoering van het actieplan rekening gaan houden met deze verschillende gevolgen en hier ook informatie over zullen verzamelen c.q. uitwisselen.

EU Kleine Wapens

De lidstaten van de EU rapporteren jaarlijks over nationale activiteiten ter uitvoering van het Gemeenschappelijk Optreden 2002/589/GBVB inzake de bijdrage van de Europese Unie aan de bestrijding van de destabiliserende accumulatie en verspreiding van handvuurwapens en lichte wapens. De nationale verslagen en de EU-activiteiten worden samengevoegd in een

jaarlijks gezamenlijk rapport waaraan Nederland ieder jaar bijdraagt. Op 19 november 2018 heeft de Europese Raad een nieuwe EU-strategie²⁴ tegen illegale vuurwapens, handvuurwapens en lichte wapens, en munitie daarvoor, aangenomen. De strategie getiteld “Wapens beveiligen, burgers beschermen”, vervangt de oorspronkelijke, in 2005 aangenomen, strategie en houdt rekening met de gewijzigde veiligheidssituatie in Europa.

OVSE Kleine wapens

Nederland ondersteunt de aanpak van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) om verspreiding en accumulatie van illegale kleine en lichte wapens tegen te gaan. Nederland heeft zich gecommitteerd informatie uit te wisselen over kleine en lichte wapens via het Actieprogramma FSC.DEC/2/10.²⁵

9.4 Wapenhandelverdrag (*Arms Trade Treaty*)

Essentieel onderdeel van het Wapenhandelverdrag (*Arms Trade Treaty*, ATT) is de verplichting voor Statenpartijen om te beschikken over een nationaal exportcontrolesysteem. De som van deze nationale exportcontrolesystemen dienen uiteindelijk bij te dragen aan een meer verantwoorde internationale wapenhandel. De toetsingscriteria uit het ATT komen overeen met een aantal van de criteria zoals die reeds gelden onder het EU Gemeenschappelijk Standpunt inzake wapenexport: internationale embargo's, geen medewerking aan schendingen van het internationaal oorlogsrecht of mensenrechten, en het risico op omleiding.

Het verdrag is op 2 april 2013 aangenomen door de Algemene Vergadering van de VN en opengesteld voor ondertekening op 3 juni 2013, toen Nederland samen met 66 andere VN-lidstaten dit verdrag heeft getekend. Op 25 september 2014 waren de 50 vereiste ratificaties bereikt, waardoor drie maanden daarna, op 24 december 2014, het Verdrag in werking trad. Aangezien de Eerste Kamer op 9 december 2014 instemde met het Verdrag, en Nederland het instrument van ratificatie vóór 24 december 2014 indiende, behoorde Nederland tot de eerste groep landen waarvoor het Verdrag in werking trad. In juni 2019 waren 104 landen partij bij het Verdrag. Canada is het land dat het verdrag het meest recent geratificeerd heeft (in juni 2019). Het verdrag zal in september 2019 voor Canada in werking treden. Tweeëndertig andere landen hebben het Verdrag ondertekend, maar nog niet geratificeerd.²⁶ Een van deze landen is de VS. President Trump heeft in april 2019 te kennen gegeven de ondertekening van het ATT door de VS ongedaan te willen maken.²⁷ Nederland betreurt deze aankondiging en zet zich er voor in dat de VS in de toekomst constructief betrokken blijft bij de ATT.

Nederland heeft actief bijgedragen aan de derde *Conference of States Parties* op 20-24 augustus 2018 in Tokyo (Japan) en de daaraan voorafgaande werkgroepvergaderingen (in

²⁴ <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13581-2018-INIT/nl/pdf>

²⁵ <http://www.osce.org/fsc/68450>

²⁶ <https://thearmstradetreaty.org/treaty-status.html?templateId=209883>.

²⁷ <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/presidential-message-senate-united-states-withdrawal-arms-trade-treaty/>

Genève, Zwitserland). Nederland is van mening dat het juist bij de werkgroepvergaderingen over de implementatie van het Verdrag, alsmede de werkgroepvergaderingen over de rapportageverplichtingen van het Verdrag, belangrijk is dat experts uit hoofdsteden aanwezig zijn. Daarom draagt Nederland wederom bij aan het *Sponsorship Program*, dat het voor lage-inkomenslanden mogelijk maakt om de ATT-vergaderingen bij te wonen. Nederland is het enige land tot nu toe dat daartoe een meerjarige verbintenis is aangegaan (2019-2021). Daarnaast heeft Nederland een meerjarige financiële bijdrage gedaan aan de ATT monitor²⁸ (2018-2020).

Tot slot heeft Nederland de jaarlijkse ATT-rapportage ingediend. De is te vinden op de openbare ATT-website²⁹.

9.5 VN-Wapenregister en transparantie in wet- en regelgeving

VN-Wapenregister³⁰

Het VN-Wapenregister, in 1991 mede op initiatief van Nederland in het leven geroepen, geeft op jaarbasis informatie over het land van uitvoer van militaire goederen (het eventuele land van doorvoer) en het land van invoer, alsmede de omvang van de goederenstromen verdeeld over de categorieën: I. gevechtstanks, II. pantsergevechtsvoertuigen, III. zware artilleriesystemen, IV. gevechtsvliegtuigen, V. gevechtshelikopters, VI. oorlogsschepen, VII. raketten en raketwerpers en tot slot VIII. kleine en lichte wapens.

Daarnaast bevat het register informatie over *Military holdings* (landen geven hier op hoeveel ze van elke wapencategorie bezitten) en *Procurement through national production* (landen geven hier op hoeveel ze van elke wapencategorie voor eigen gebruik geproduceerd hebben).

Sinds de instelling van het Register hebben meer dan 170 landen op enig moment aan het Register gerapporteerd, waaronder alle belangrijke wapens producerende, importerende en exporterende landen. Het Register maakt daarmee het grootste deel van de wereldwijde wapenhandel inzichtelijk. Het VN-Wapenregister is een vertrouwenwekkende maatregel: doordat landen zowel hun exporten als hun importen rapporteren, is het mogelijk om de in- en uitvoer aan elkaar te linken en worden discrepanties zichtbaar. Het Register bevordert daarmee de transparantie en gaat het ontstaan van excessieve voorraden van conventionele wapens tegen.

²⁸ <http://controlarms.org/en/att-monitor-report/>

²⁹ <https://thearmstradetrety.org/annual-reports.html?templateId=209826>

³⁰ <https://www.un.org/disarmament/convarms/register/>

De effectiviteit van het Register valt of staat met wereldwijde participatie. Het *United Nations Office for Disarmament Affairs* (UNODA) is verantwoordelijk voor het compileren van de data die door staten worden aangeleverd. Helaas rapporteren niet alle landen ieder jaar en neemt het totaal aantal landen dat rapporteert ook af. Waar in 2005 nog 115 landen hebben gerapporteerd, was dat cijfer in 2015 gedaald naar 41. Nederland rapporteert ieder jaar en blijft universele en consistente deelname aan de rapportages nastreven. Nederland vindt het van groot belang dat landen hun opgave indienen – ook al is dat een *'nil report'* op het moment dat er in het bewuste jaar geen sprake was van im- of export in één van de categorieën. Ook is Nederland voorstander van het *up to date* houden van de reikwijdte van het Register, zodat alle belangrijkste stromen door het Register worden gevangen.

VN-resolutie t.a.v. transparantie in wet- en regelgeving

Sinds 2002 diende Nederland jaarlijks tijdens de Algemene Vergadering van de VN de resolutie *National legislation on transfer of arms, military equipment and dual-use technology* in. Tussen 2005 en 2013 (het jaar waarin het ATT is aangenomen door de Algemene Vergadering van de VN) gebeurde dat om het jaar. Laatstelijk heeft Nederland de resolutie in 2016 ingediend. In deze resolutie worden VN-lidstaten opgeroepen om informatie betreffende hun nationale wetgeving op het gebied van wapenexport uit te wisselen.

In het kader van deze resolutie is een elektronische VN-database in het leven geroepen. Hierin kunnen de uitgewisselde wetteksten en overige informatie worden opgenomen en zijn deze gemakkelijk te raadplegen. Inmiddels bevat deze database bijdragen van 66 landen, waaronder Nederland. Met de inwerkingtreding van het ATT is dezelfde rapportageverplichting bindend voor ATT lidstaten, die echter aan het ATT-secretariaat dienen te rapporteren in plaats van aan de UNODA-database. Naarmate meer landen Statenpartij worden bij het ATT zal het belang van de UNODA-database relatief afnemen en zal er naar verwachting minder aan de UNODA-database worden gerapporteerd.

Bijlage 1: Afgegeven vergunningen uitvoer van militaire goederen

Overzichten van de waarde van de in het jaar 2018 afgegeven vergunningen voor de definitieve uitvoer van militaire goederen per categorie goederen en per land van eindbestemming.

Methodologie

De hierna gemelde waarden zijn gebaseerd op de waarde van de vergunningen voor definitieve uitvoer van militaire goederen, die zijn afgegeven in de periode waarover verslag wordt uitgebracht. De vergunningwaarde geeft de maximum exportwaarde aan, die op het moment van publicatie evenwel niet hoeft te corresponderen met de daadwerkelijk gerealiseerde exporten. Vergunningen voor tijdelijke uitvoer zijn in de rapportage buiten beschouwing gelaten, omdat aan deze vergunningen een verplichting tot wederinvoer is gekoppeld. Hierbij gaat het vooral om zendingen voor demonstratie- of tentoonstellingsdoeleinden. Vergunningen voor proef- of monsterzendingen worden wel opgenomen in de rapportage, omdat vanwege de aard van deze exporten geen verplichting tot wederinvoer wordt opgelegd. Vergunningen voor goederen die na reparatie in Nederland retour worden gezonden, worden evenmin in de rapportage opgenomen. Het moet dan echter wel gaan om eerder vanuit Nederland geleverde goederen, waarvan de waarde bijgevolg in een eerdere rapportage is opgenomen. Opname van deze zogenoemde 'retour-na-reparatie' vergunningen zou immers tot dubbeltelling leiden. Om dezelfde reden komen ook vergunningen waarvan de looptijd wordt verlengd niet terug in de rapportage. Hetzelfde geldt ten slotte voor vergunningen die worden vervangen in verband met, bijvoorbeeld, een adreswijziging van de ontvanger. Indien een verlengings- of vervangingsvergunning met een hogere waarde dan de oorspronkelijke vergunning wordt afgegeven, wordt die meerwaarde uiteraard wél gerapporteerd.

Bij de indeling van de vergunningwaarde voor individuele transacties in het overzicht van de waarde per categorie militaire goederen, moesten in veel gevallen bijgeleverde reservedelen en installatiekosten als onderdeel van de waarde van complete systemen genoteerd worden. De waarde van vergunningen voor een eerste levering van een systeem wordt vaak gebaseerd op de contractwaarde, waarin ook zaken als installatie en levering van een aantal reservedelen kunnen zijn meegenomen. De waarde van vergunningen voor naleverantie van onderdelen is opgenomen in de categorieën A10 of B10. Ten slotte moest er ten behoeve van het overzicht van de waarde van de afgegeven vergunningen per categorie militaire goederen een keuze worden gemaakt met betrekking tot de indeling van subsystemen. Daarbij is geopteerd voor een uitsplitsing op basis van de vraag in hoeverre een subsysteem als onafhankelijk of multifunctioneel systeem te beschouwen is. Dit is met name van belang voor de indeling van vergunningen voor de uitvoer van militaire elektronica. Indien een dergelijk product slechts een maritieme toepassing kent, zijn de betrokken subsystemen en de onderdelen daarvoor ingedeeld in de categorie A10, als onderdelen voor de categorie A6 'oorlogsschepen'. Indien een dergelijk product niet evident aan een van de eerste zeven subcategorieën van de hoofdcategorie A is gekoppeld, zal het zijn ingedeeld in subcategorie B4 of B10.

Tabel 4, Waarde afgegeven vergunningen voor definitieve uitvoer van militaire goederen in 2018 per categorie.

Hoofdcategorie A "Wapens & Munitie"	Waarde [mln. euro's]
1. Tanks	57,51
2. Pantservoertuigen	-
3. Groot kaliber wapens (>12,7 mm)	0,02
4. Gevechtsvliegtuigen	-
5. Gevechtshelikopters	-
6. Oorlogsschepen	-
7. Geleide raketten	2,01
8. Klein kaliber wapens (<=12,7 mm)	0,84
9. Munitie en explosieven	14,37
10. Onderdelen en componenten voor "wapens en munitie" ³¹	343,07
Totaal Cat. A	417,82

Hoofdcategorie B "Overige militaire goederen"	Waarde [mln. euro's]
1. Overige militaire voertuigen	5,91
2. Overige militaire vliegtuigen en helikopters	-
3. Overige militaire vaartuigen	-
4. Militaire electronica	28,64
5. ABC-stoffen voor militair gebruik	-
6. Militair oefenmaterieel	13,22
7. Producten voor bepantsering en bescherming	31,90
8. Militaire hulp- en productieapparatuur	3,46
9. Militaire technologie en programmatuur	6,70
10. Onderdelen en componenten voor "overige militaire goederen" ³²	243,28
Totaal Cat. B	333,11
Totaal Cat. A + B	750,93

³¹ De subcategorie A10 (onderdelen en componenten voor "wapens en munitie"), betreft zoals meestal vooral leveranties van onderdelen van gevechtsvliegtuigen en gevechtshelikopters aan de fabrikanten van zulke systemen in de Verenigde Staten en leveranties van onderdelen van tanks en andere militaire gevechtsvoertuigen aan de Duitse fabrikant van zulke systemen.

³² De subcategorie B10 onderdelen en componenten voor "overige militaire goederen" bestaat ook in deze verslagperiode uit een veelheid van kleinere leveranties van delen van militaire elektronica en delen van militaire vlieg- en voertuigen.

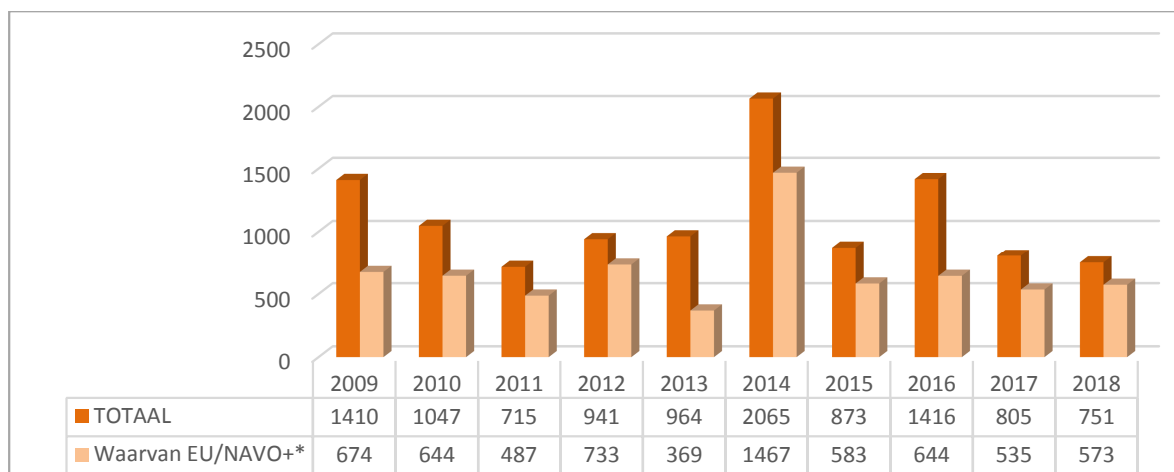
Tabel 5, Waarde afgegeven vergunningen voor definitieve uitvoer militaire goederen per land van bestemming.

Totaal 2018 [mln euro's]					
Land van bestemming	Cat. A	Specificatie	Cat. B	Specificatie	TOTAAL
Argentinië	0,12	A10	-	-	0,12
Australië	-	-	1,50	B9, B10	1,50
Bahrein	0,02	A10	-	-	0,02
Bangladesh	1,10	A10	-	-	1,10
België	0,25	A10	-	-	0,25
BES eilanden	0,16	A8, A9	0,02	B7	0,18
Brazilië	-	-	0,04	B10	0,04
Canada	0,07	A10	0,63	B4, B9, B10	0,70
Centr. Afr. Rep.	-	-	0,10	B1	0,10
Chili	1,47	A10	-	-	1,47
China	-	-	0,20	B9, B10	0,20
Denemarken	0,36	A8, A10	0,03	B10	0,39
Duitsland	80,29	A8, A9, A10	42,17	B4, B6, B7, B8, B9, B10	122,46
Ecuador	0,05	A10	-	-	0,05
Estland	20,25	A1, A10	3,09	A1, A6, A7	23,34
Finland	37,74	A1, A8, A10	-	-	37,74
Frankrijk	4,42	A8, A9, A10	4,95	B4, B6, B8, B9, B10	9,37
Ghana	0,05	A10	-	-	0,05
Griekenland	0,56	A10	0,03	B10	0,59
Guyana	-	-	0,03	B1	0,03
Ierland	0,60	A10	-	-	0,60
India	0,98	A10	3,94	B9, B10	4,92
Indonesië	0,10	A10	2,40	B9, B10	2,50
Israël	-	-	0,69	B7, B9	0,69
Italië	13,25	A9	0,92	B4, B6, B7, B8, B9, B10	14,17
Japan	11,61	A10	0,48	B8	12,09
Jordanië	1,07	A10	-	-	1,07
Kazachstan	-	-	0,02	B6	0,02
Koeweit	0,05	A10	-	-	0,05
Kroatië	-	-	0,03	B10	0,03
Libanon	0,03	A10	0,17	B10	0,20
Litouwen	-	-	0,99	B1, B8	0,99
Luxemburg	0,08	A10	-	-	0,08
Mali	-	-	0,38	B1	0,38
Malta	-	-	0,03	B10	0,03

Marokko	0,05	A10	-	-	0,05
Mexico	3,70	A10	-	-	3,70
Nigeria	0,05	A10	-	-	0,05
Noorwegen	0,44	A7, A8, A10	2,50	B4, B9, B10	2,94
Oekraïne	2,06	A10	-	-	2,06
Oman	0,13	A10	6,09	B10	6,22
Oostenrijk	0,01	A8	0,40	B10	0,41
Pakistan	0,50	A10	0,53	B10	1,03
Peru	0,05	A10	-	-	0,05
Polen	0,25	A8, A9, A10	0,11	B6, B10	0,36
Portugal	4,34	A8, A10	-	-	4,34
Saoedi-Arabië	-	-	0,24	B4, B7, B10	0,24
Sierra Leone	-	-	0,14	B8	0,14
Singapore	5,74	A10	1,20	B4, B9	6,94
Spanje	3,02	A8, A10	1,45	B4,B7,B9,B10	4,47
Taiwan	8,97	A10	0,02	B7	8,99
Thailand	0,13	A10	0,32	B10	0,45
Tsjechië	0,61	A10	0,24	B6, B10	0,85
Turkije	0,75	A8, A10	28,26	B7,B8,B9,B10	29,01
USA	67,99	A3,A8,A9,A10	75,38	B1, B4, B6, B8, B9, B10	143,37
VAE	1,71	A10	1,82	B1, B10	3,53
Ver. Koninkrijk	30,71	A8, A9, A10	7,45	B4,B6,B8,B9, B10	38,16
Vietnam	-	-	66,22	B9, B10	66,22
Zuid-Afrika	19,92	A10	-	-	19,92
Zuid-Korea	44,50	A10	1,06	B9, B10	45,56
Zweden	5,61	A8, A9, A10	7,81	B6,B7,B8,B10	13,42
Zwitserland	0,69	A7, A8, A10	2,10	B4, B6, B10	2,79
EU/NATO+	41,20	A7, A10	66,92	B4, B9, B10	108,12
Landen met waarden onder de 10.000 euro:³³					
Hongarije, Maleisië, Nieuw-Zeeland, Roemenië, Servië, Slovenië, Slowakije, Suriname.	0,01	A8, A9	0,01	B1, B6, B9	0,02
Totaal	417,82		333,11		750,93

Bijlage 2: Ontwikkeling Nederlandse wapenexport 2009 - 2018

³³ In Nederland is ook de uitvoer van pistolen of geweren voor sport- of jachtdoeleinden vergunningplichtig. Indien zulke vuurwapens voor langere tijd in het buitenland zullen verblijven, ook als deze meereizen met de eigenaar, zal een vergunning voor definitieve uitvoer aangevraagd moeten worden. Een deel van de uitvoer naar de in de opsomming vermelde bestemmingslanden, waarvoor de totale vergunningwaarde de 10.000 euro niet overschreed, heeft betrekking op dergelijke uitvoertransacties.

Figuur 2, Waarde afgegeven vergunningen in miljoenen euro's per jaar.

* Vanaf de rapportage over 2015 wordt in de tabel met de waarde van afgegeven vergunningen voor de definitieve uitvoer van militaire goederen per land van bestemming in plaats van de verzamelpost 'overige NAVO' de verzamelpost 'EU/NAVO+' gehanteerd voor het weergeven van de waarde van globale vergunningen. Om die reden dient in dit staafdiagram de post 'Waarvan NAVO' vanaf 2015 gelezen te worden als 'Waarvan EU/NAVO+'. In 2018 waren de volgende 29 landen lid van de NAVO: Albanië, België, Bulgarije, Canada, Denemarken, Duitsland, Estland, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Italië, Letland, Litouwen, Luxemburg, Kroatië, Montenegro, Nederland, Noorwegen, Polen, Portugal, Roemenië, Slovenië, Slowakije, Spanje, Tsjechië, Turkije, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten van Amerika en IJsland. Additioneel zijn in de post vanaf 2015 dus ook de waarden voor Australië, Finland, Ierland, Japan, Nieuw-Zeeland, Zweden en Zwitserland opgenomen.

Bijlage 3: Realisaties onder Algemene Overdrachtsvergunningen

Overzicht van waarden van gerapporteerde realisaties onder Algemene Overdrachtsvergunningen:

NL003: Uitvoer (overdracht) naar krijgsmachten van EU-lidstaten.

NL004: Uitvoer (overdracht) naar gecertificeerde bedrijven in de zin van artikel 9 van richtlijn 2009/43/EG.

NL009: Uitvoer naar partijen aangesloten bij het F-35 Lightning II programma.

Tabel 6, Waarde gerapporteerde realisaties definitieve uitvoer van militaire goederen in 2018 onder NL003 (strijdkrachten) per land van bestemming.

Land van bestemming	Waarde (mln.)	Specificatie
Bulgarije	0,15	ML5
Denemarken	1,04	ML5, 10, 11
Duitsland	31,82	ML5, 6, 10, 11, 15
Frankrijk	3,06	ML5, 11
Griekenland	2,13	ML5
Italië	1,38	ML5
Malta	0,13	ML10
Noorwegen	0,22	ML7
Oostenrijk	0,06	ML10
Polen	3,54	ML5, 21
Portugal	0,82	ML5, 10
Ver. Koninkrijk	25,34	ML5
Zweden	0,01	ML11
Totaal	69,70	

Tabel 7, Waarde gerapporteerde realisaties definitieve uitvoer van militaire goederen in 2018 onder NL004 (gecertificeerde bedrijven) per land van bestemming.

Land van bestemming	Waarde (mln.)	Specificatie
België	7,43	ML5, 6, 15, 22
Denemarken	1,97	ML4
Duitsland	7,40	ML2,4,5,6,9,15,17
Frankrijk	5,03	ML10, 14, 15
Noorwegen	0,15	ML7
Totaal	21,98	

Tabel 8, Waarde gerapporteerde realisaties van definitieve uitvoer van militaire goederen in 2018 onder NL009³⁴ (F-35 Lightning II) per land van bestemming.

Land van bestemming	Waarde (mln.)	Specificatie
Canada	0,14	ML10
Italië	6,48	ML10
Japan	1,32	ML10
Turkije	0,21	ML10
Verenigd Koninkrijk	0,99	ML10
USA	119,19	ML10
Totaal	128,33	

³⁴ De algemene vergunning NL009 mag ook gebruikt worden voor doorvoer in het kader van het F-35 Lightning II programma. In 2018 is voor € 191,74 miljoen aan doorvoer onder deze vergunning gerealiseerd, waarvan 96% de Verenigde Staten als bestemming had.

Bijlage 4: Doorvoer van militaire goederen

Tabel 9, Waarde afgegeven vergunningen voor de doorvoer van militaire goederen in 2018.

Land van bestemming	Cat.A (mln.)	Specificatie	Cat.B (mln.)	Specificatie	Totaal
Afghanistan	0,04	A8	-	-	0,04
Algerije	0,04	A9	-	-	0,04
Brazilië	2,90	A8, A10	-	-	2,90
Centr.Afr.Republiek	-	-	0,16	B1	0,16
Congo D.R.	-	-	0,08	B1	0,08
Jordanië	1,45	A8, 9	-	-	1,45
Oeganda	-	-	0,10	B10	0,10
Paraguay	0,02	A9, 10	-	-	0,02
Peru	-	-	0,30	B6	0,30
Qatar	0,05	A10	-	-	0,05
Singapore	0,38	A8	-	-	0,38
Uruguay	-	-	0,30	B6	0,30
VAE	-	-	1,37	B6	1,37
Zuid-Afrika	0,32	A10	0,03	B7	0,35
Totaal	5,20		2,34		7,54

Bijlage 5: Afgewezen vergunningaanvragen

De afgewezen vergunningaanvragen worden ook met EU-partners uitgewisseld uit hoofde van artikel 4 van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie, voorheen de EU Gedragscode inzake wapenexport.

Tabel 10, deel A, afgewezen vergunningaanvragen in 2018.

Land van bestemming	Korte omschrijving	Ontvanger	Eindgebruiker	Datum afwijzing	Reden weigering
Saoedi-Arabië	Beveiligde data-opslagapparatuur	Logicom Saudi Arabia	Koninklijke Landmacht Saoedi Arabië	06-02-2018	Criterium 2
Saoedi-Arabië	Beveiligde data-opslag apparatuur	Saudi Business Machines	Ministerie van Binnenlandse Zaken, Afdeling Publieke Veiligheid	06-02-2018	Criterium 2
Pakistan	Brandstoftanks voor F-16 gevechtsvliegtuigen	Pakistani Air Force	Luchtmacht Pakistan	22-03-2018	Criteria 2, 3
India	Slipringen	Bharat Electronics Limited	Ministerie van Defensie	19-04-2018	Criterium 4
Turkije	Componenten voor militaire gevechtshelikopters	Aselsan Electronic Industries Inc	Turkse landmacht	30-04-2018	Criteria 3, 4
Turkije	MCP lichtpanelen	Aselsan Electronic Industries Inc	Turkse Gendarmerie	03-05-2018	Criterium 3
Turkije	Componenten voor militaire transporthelikopters	Aselsan Electronic Industries Inc	Turkse luchtmacht/ grondtroepen	03-05-2018	Criteria 3, 4
Myanmar	Cobra First Response Decontamination Case, Fog Booster en CB beschermend pak	Myanmar Trillion Group	Myanmar Trillion Group	09-05-2018	Criterium 1
Turkije	Onderdelen voor militaire transporthelikopters	Aselsan Electronic Industries Inc	Turkse Gendarmerie	22-05-2018	Criteria 3, 4
Saoedi-Arabië en Koeweit via Spanje	Componenten voor lanceersystemen voor Eurofighter 2000 Typhoon gevechtsvliegtuigen	Indra Sistemas	Luchtmacht van Saoedi-Arabië en het Ministerie van Defensie van Koeweit	18-06-2018	Criterium 2
Egypte	Informatiebeveiliging sapparatuur	Alkan Telekom / Mantrac	Ministerie van Binnenlandse Zaken	01-08-2018	Criteria 2, 7
Guyana	Semi-automatische vuurwapens	Queensway Security Inc	Queensway Security Inc	04-09-2018	Criterium 7
Egypte	Akoestische sensor voor de detectie en lokalisatie van geweervuur	Egypte	Egypte	20-09-2018	Criteria 2, 3
India	Akoestische sensor voor de detectie en lokalisatie van geweervuur	India	India	20-09-2018	Criteria 3, 4

Pakistan	Akoestische sensor voor de detectie en lokalisatie van geweervuur	Pakistan	Pakistan	20-09-2018	Criterium 4
Saoedi-Arabië	Akoestische sensor voor de detectie en lokalisatie van geweervuur	Saoedi-Arabië	Saoedi-Arabië	20-09-2018	Criterium 2
Turkije	Akoestische sensor voor de detectie en lokalisatie van geweervuur	Turkije	Turkije	20-09-2018	Criterium 3
VAE	Akoestische sensor voor de detectie en lokalisatie van geweervuur	VAE	VAE	20-09-2018	Criterium 2
China via Frankrijk	Onderdelen voor nachtzichtkijkers	Achats Systems/Atermes	Ministerie van Defensie	21-12-2018	Criteria 2, 7

Tabel 10, deel B, afgewezen sondages in 2018.

Land van bestemming	Korte omschrijving	Ontvanger	Eindgebruiker	Datum afwijzing	Reden Weigering
Iran	Simulatiesoftware	Maritime Information Technology Development	Marine Iran	22-05-2018	Criterium 1
Iran	Simulatiesoftware	Maritime Information Technology Development	Marine Iran	13-06-2018	Criterium 1
Israël	Beveiligingssysteem	Elbit Systems	<i>Onbekend</i>	13-06-2018	Criterium 7
Taiwan	Bevoorradingssysteem	Taiwan Navy	Marine Taiwan	21-06-2018	Criterium 1

Bijlage 6: Overtollig defensiematerieel

Tabel 11, Overzicht van vergunningen voor door de Staat aan buitenlandse partijen verkocht overtollig defensiematerieel in 2018

Type materieel	Aan/via ³⁵	Land van eindbestemming	Eindgebruiker
Munitie	NLSE	België	Ministerie van Defensie
SQUIRE (mobiele grondradar)		België	Ministerie van Defensie
C-130 reserveonderdelen	Air & Ground (VS)	België	Ministerie van Defensie
Pinpointers	NLSE	België	Ministerie van Defensie
Milieukast kamp Lowland Dagger		België	Ministerie van Defensie
Leopard reserveonderdelen	Gunter Langkopf Maschinenbau	Canada	Ministerie van Defensie
Tyne gasturbine	Maddex Turbine services Ltd	Canada	Maddex Turbine services Ltd
Helikopter reserveonderdelen	NLSE	Denemarken	Ministerie van Defensie
Vliegtuig reserveonderdelen	NLSE	Denemarken	Ministerie van Defensie
Lynx reserveonderdelen	NLSE	Duitsland	Ministerie van Defensie
Munitie	Rheinmetall Waffe Munition GmbH	Duitsland	Rheinmetall Waffe Munition GmbH
Divers materieel t.b.v. MINUSMA		Duitsland	Ministerie van Defensie
Spanningsmeters	Star Defence Logistics & Engineering	Finland	Ministerie van Defensie
F-16 reserveonderdelen	ILN Technologies	Indonesië	ILN Technologies
Compressor	Al Haydar Group	Irak	Al Haydar Group
Polaris Ranger ETX (2x)	Chroo Group LTD	Irak	Chroo Group LTD
Diverse voertuigen en reserveonderdelen (DAF/YPR)		Jordanië	Ministerie van Defensie

³⁵ De verkoop van overtollig defensiematerieel vindt soms plaats aan de oorspronkelijke producent. Soms is verkoop van overtollig defensiematerieel ook mogelijk via een particulier bedrijf ten behoeve van een bij de verkoop reeds bekende en geaccordeerde eindgebruiker, dan wel aan een particulier bedrijf voor eigen gebruik. Een andere mogelijkheid is nog verkoop aan een particulier bedrijf in een ander EU/NAVO+ land, waarbij de exacte eindbestemming en eindgebruiker van het materieel nog niet bekend zijn. In dat geval wordt via een Internationaal Importcertificaat vastgelegd dat eventuele (weder-)export onder de controle van het betreffende EU/NAVO+ land zal staan.

DAF vrachtauto's generatoren en veldkeukens		Litouwen	Ministerie van Defensie
Alouette (2x)		Malta	Armed Forces of Malta (AFM)
C-130 reserveonderdelen	Air & Ground (VS)	Nigeria	Ministerie van Defensie
AB-412 reserveonderdelen	NLSE	Noorwegen	Ministerie van Defensie
F-16 reserveonderdelen	NLSE	Portugal	Ministerie van Defensie
Helikopter reserveonderdelen (div)	NLSE	Portugal	Ministerie van Defensie
Power Supply APECS	NLSE	Portugal	Ministerie van Defensie
Diverse componenten t.b.v. F-16 en Lynx	NLSE	Spanje	Ministerie van Defensie
Lynx reserveonderdelen	Air & Ground (VK)	VK	Air & Ground (VK)
Lynx reserveonderdelen	Hayward & Green Defence Ltd.	VK	Hayward & Green Defence Ltd.
Stinger luchtverdedigings- systeem		VK	Ministerie van Defensie
Alouette reserveonderdelen	AeroXS	VS	AeroXS
C-130 reserveonderdelen	Air & Ground (VS)	VS	Air & Ground (VS)
F-16 reserveonderdelen	ATAC	VS	ATAC
C-130 reserveonderdelen	Hayward & Green Defence Ltd.	VS	MHD Rockland
F-16 reserveonderdelen	IN3 Aviation	VS	IN3 Aviation
Containers	Valiant Integrated Services	VS	Valiant Integrated Services
Munitie	Nammo SA	Zweden	Nammo SA
Totale waarde van de contracten			Ca € 19,55 miljoen

Bijlage 7: Statistiek *dual-use* vergunningaanvragen

Hieronder een overzicht van de belangrijkste gegevens inzake de in 2018 afgegeven vergunningen voor de export van *dual-use* goederen. In tabel 12 staat het totaal aantal afgegeven en afgewezen vergunningen, uitgesplitst naar individueel en globaal, in tabel 13 staat de top 10 eindbestemmingen buiten de EU en in tabel 14 is een overzicht opgenomen van afgegeven vergunningen met transactiewaarde groter dan € 2 miljoen voor *dual-use* goederen met militair eindgebruik.

Tabel 12, Aantallen en waarde van de afgegeven en afgewezen exportvergunningen voor *dual-use* goederen in 2018

	Aantal afgegeven vergunningen	Waarde (mln.€)	Aantal afgewezen vergunningen	Waarde (mln.€)
Individueel	375	186,6	18	5,4
Globaal	343	14.025,7	5	3,6
Intra EU	42	171,9	0	0,0
Catch All	20	0,8	10	0,3
Totaal	780	14385,0	33	9,3

Tabel 13, Waarde van de export van *dual-use* goederen in miljoenen euro's in 2018 (inclusief algemene vergunningen) voor de top-10 eindbestemmingen buiten de EU

	Land van bestemming	Waarde afgegeven vergunningen (totaal)
1	Taiwan	820,44
2	Zuid-Korea	497,29
3	Verenigde Staten van Amerika	403,79
4	China	81,54
5	Singapore	71,98
6	Rusland	67,44
7	Iran (islamitische republiek)	57,40
8	Verenigde Arabische Emiraten	43,94
9	Israël	42,98
10	Saoedi-Arabië	27,92

Tabel 14, Overzicht afgegeven vergunningen met transactiewaarde groter dan € 2 miljoen voor dual-use goederen met militair eindgebruik (2018)

Type materieel ³⁶	Waarde (mln.) ³⁷	Land van Eindbestemming	Eindgebruiker
Beeldversterkers	2,07	Zuid-Korea	Strijdkrachten
Totale afgeronde waarde van betreffende vergunningen			€ 2,07 miljoen

In het jaar 2018 is er één vergunning afgegeven met een transactiewaarde groter dan € 2 miljoen voor *dual-use* goederen met militair eindgebruik.

³⁶ Indien dual-use goederen bedoeld zijn voor inzet door leger, politie of veiligheidsdiensten van het land van eindbestemming, wordt de aanvraag getoetst aan de 8 criteria van het EU Gemeenschappelijk standpunt inzake wapenexport.

³⁷ Het vermelde bedrag representeert de waarde van de in 2018 afgegeven vergunningen. Daadwerkelijke leverantie van de goederen heeft niet in alle gevallen in 2018 plaatsgevonden. Verlengingen van vergunningen zijn hier niet opnieuw vermeld.

Bijlage 8: Overzicht van communicatie aan de Tweede Kamer

Overzicht van brieven aan de Tweede Kamer en beantwoorde schriftelijke vragen, betreffende het wapenexportbeleid en het beleid aangaande *dual-use* goederen in 2018.

8.1 Brieven aan de Tweede Kamer – wapenexportbeleid

18-04-2018, **Kamerstuk 22054, nr. 294**, Wapenexportbeleid; Brief regering;
Verkoop materieel aan Jordanië

23-04-2018, **Kamerstuk 22054, nr. 295**, Wapenexportbeleid; Brief regering;
Reactie op verzoek commissie over een appreciatie van het Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI)-rapport “Trends in international arms transfers, 2017”

17-05-2018, **Kamerstuk 22054, nr. 297**, Wapenexportbeleid; Brief regering;
Rapport over het Nederland wapenexportbeleid in 2017

01-06-2018, **Kamerstuk 22054, nr. 298**, Wapenexportbeleid; Brief regering;
Uitvoering van de motie van de leden Karabulut en Van Ojik over communicatieapparatuur uit Nederland in tanks van Saudi-Arabië

20-09-2018 **Kamerstuk 22054, nr. 301**, Wapenexportbeleid; Brief regering;
Lijst van vragen en antwoorden over het rapport over het Nederlandse wapenexportbeleid in 2017

11-10-2018, **Kamerstuk 22054, nr. 302**, Wapenexportbeleid; Brief regering;
Reactie op verzoek commissie over de levering van aceton aan Syrië zonder vergunning door chemische groothandel

13-11-2018, **Kamerstuk 22054, nr. 303**, Wapenexportbeleid; Brief regering;
Nederlandse inzet inzake de Conventie voor Conventionele Wapens

8.2 Beantwoorde schriftelijke vragen – wapenexportbeleid

01-02-2018 **Aanhangsel van de Handelingen 2017-2018, nr. 1084**; Antwoord;
Antwoord op vragen van het lid Karabulut over de levering van 2 Fokker 70-toestellen die in het bezit van de luchtmacht van Myanmar zijn gekomen

27-02-2018 **Aanhangsel van de Handelingen 2017-2018, nr. 1301**; Antwoord;
Antwoord op vragen van het lid Karabulut over Nederlandse medewerking aan Amerikaanse modernisering van Saoedische tanks

14-09-2018 **Aanhangsel van de Handelingen 2018-2019, nr. 3232**; Antwoord;
Antwoord op vragen van het lid Karabulut over een VN-rapport over mogelijke oorlogsmisdaden in Jemen

25-10-2018 **Aanhangsel van de Handelingen 2018-2019, nr. 409**; Antwoord;
Antwoord op vragen van het lid Karabulut over wapenleveranties aan Oekraïne

19-11-2018 Kamerstuk **Aanhangsel van de Handelingen 2018-2019, nr. 698**; Antwoord;
Antwoord op vragen van het lid Diks over de levering van uit Nederland afkomstige wapens en patrouilleboten aan (para)militaire entiteiten in Libië

5-12-2018 Kamerstuk **Aanhangsel van de Handelingen 2018-2019, nr. 900**; Antwoord;
Antwoord op vragen van het lid Sjoerdsma over het bericht «Gaddafi verdween, maar Damen bleef geliefd in Libië»

10-12-2018 **Aanhangsel van de Handelingen 2018-2019, nr. 896**, Antwoord;
Antwoord op vragen van het lid Karabulut over doorvoer van militaire goederen via Schiphol en anderen Nederlandse havens

18-12-2018 Kamerstuk **Aanhangsel van de Handelingen 2018-2019, nr. 971**; Antwoord;
Antwoord op vragen van het lid Karabulut over de investeringen van Nederlandse levensverzekeraars in wapenbedrijven die aan Saoedi-Arabië leveren

8.3 Brieven aan de Tweede Kamer – *dual-use* beleid

29-08-2018, **Kamerstuk 22112 nr. 2686**; Brief regering
Kamerbrief inzake stand van zaken omtrent de onderhandelingen over de *dual-use*-verordening binnen de EU

8.4 Beantwoorde schriftelijke vragen – *dual-use* beleid

26-04-2018 **Aanhangsel van de Handelingen 2018-2019, nr. 1998**; Antwoord;
Antwoord op vragen van het lid Becker over exportcontrole op cybersurveillancegoederen

10-12-2018 **Aanhangsel van de Handelingen 2018-2019, nr. 895**; Antwoord;
Antwoord op vragen van het lid Karabulut over export van 'dual use'-goederen en wapens naar Saudi-Arabië

8.5 Brieven versnelde rapportage

Refererend aan de brief van 10 juni 2011 over het aangescherpte wapenexportbeleid (Kamerstuk 2010–2011, 22 054, nr. 165) en de motie van het lid El Fassed c.s. van 22 december 2011 over verlaging van de drempelwaarde voor de versnelde parlementaire controle bij specifieke wapenexportaanvragen naar € 2.000.000,- (Kamerstuk 2011–2012, 22 054, nr. 181) ontving de Kamer de volgende brieven:

Tabel 15, Overzicht versnelde rapportages

Dossier TK	Nummer	Datum	Land
22 054	296	14-05-2018	Egypte
22 054	300	13-07-2018	Indonesië
22 054	304	23-11-2018	Mexico